

მოგზაური

საქართველოს უზენაესი საბჭოს

„მოგზაური“ წელიწადში ღირს 5 მან. ნახევარ წლით 3 მ. ცალკე ნომერი 10 კ. ადრესი: თბილისი, ნიკოლაძის ქ. № 44.

წელიწადში ღირს 5 მან. ნახევარ წლით 3 მ. ცალკე ნომერი 10 კ. ადრესი: თბილისი, ნიკოლაძის ქ. № 44.

№ 18.

კვირსა, 15 მარტს 1905 წლის.

№ 18.

რედაქციისგან: მოგზაურებო, ვისაც სვედრი ფული არ შემოუტანია ზეთოვით ჩქარა შემოიტანონ. წინააღმდეგ შემთხვევაში გახეთინ გსვენა მოქსნობათ.

რედაქციისგან: რადგანაც „მოგზაურის“ 8, 14 და 16 ნომრები სრულებით აღარ მოიპოვეთ რედაქციაში, ამიტომ ახალი ხელის მოძიებები დასახელებულ ნომრებს ველარ მიიღებენ.

ზინაბანი: თავის გამართლებაც ასეთი უნდა! ფ. მახარაძისა.— სხვა და სხვა ამბები.— სოფლის ამბები.— რუსეთის ქრონიკა.— პასუხათ ილია ჭავჭავაძეს, ვ. ნ. —სა.— საფრანგეთის ისტორია მეცხრამეტე საუკუნეში, ანისა.— ჟურნალ-გაზეთებიდან.— პეტერბურგელ ქართველ სტუდენტებთან საქმე.— მცირე შენიშვნა, ასოთ ამწობისა.— დედაკაცი და მისი ეკონომიური მდგომარეობა, კლ. ტეტკინის, თარგმანი.— წერილი რედაქციის მიმართ.

თავის გამართლებაც ასეთი უნდა!

(შასუხათ თ-დ ილია ჭავჭავაძეს).

წავიკითხე თ-დ ილია ჭავჭავაძის საპასუხო წერილი, რომელიც ვაზ. „ივერიის“ რედაქციის ცალკე გამომცემთ დაუხტამბავს თავის სასახელოთ, და სწორედ მოგახსენათ გაცხადებული დავრი. ჩემ გამოზდაში ბევრი რამ წამიკითხავს, ბევრი სისაძაგლე მინახავს ჩემი თვლით, ბევრი კიდევ სხვებისგან გამიგონია, მაგრამ ჩემ დღეში ამისთანა არც ჩემი თვლით მინახავს და არც სხვებისგან გამიგონია. წარმოიდგინეთ კაცი, რომელიც მთელი თავისი ძალ-ღონით, მთელი თავისი არსებით მოწადინებულია მეორე პირი ლაფში ამოსვაროს, სახელი გაუტეხოს, დაამციროს, მიწასთან გაასწოროს, რომ თავისი თავი ყოვლად პატიოსან, უმანკო არსებათ დასახოს, და ნამდვილათ კი მხოლოდ თავისივე თავს ამცირებდეს, მიწასთან ასწორებდეს, თავისივე თავს სამარცხ უთხრიდეს. აი ასეთ საქმეს ჩადის საქართველოს სასიქადულო მწერალ-პოეტი თ-დი ილია ჭავჭავაძე! მტერი იმას ვერ უხამდა, რაც მან თავის თავს უქნა. მისი უშველდებელი წერილი, თავის გასამართლებლათ დაწერილი, „ივერიის“ გულუხვი გადაჭარბებული სტუმართმოყვარეობის წყალობით აღბეჭდილი, თავის გამართლება კი არაა, არამედ უსასტიკესი საბრალდებელი ოქმი თავისივე ხელით შედგენილი და ხელმოწერილი. ეს არის თავისივე ხელით თავის მოკვლა. თ-დ ი ჭავჭავაძის წერილში არც ერთი წინადადება, არც ერთი სიტყვა არაა, რომელიც მას არათუ ბრალდებიდან ათავისუფლებს, არამედ ამ ბრალდებას რამოდენიმე მანც უმსუბუქებდეს! ეს მეტათ გასაოცარია, მეტათ დაუჯერებელი ამბავია! ქათამა ჩხრიკა, ჩხრიკა და თავის დასაკლავი დანა გამოჩხრიკაო, — სწორედ ამაზე ითქმის: როგორ მოხდა ეს, რა თქვა თ-დმა

ჭავჭავაძემ თავის საპასუხო წერილში? — უნებლიეთ შეგვეკითხება ის, ვისაც სხენებული წერილი არ აქვს წაკითხული.

საქმე ის არის, რომ თ-დ ჭავჭავაძემ არა თუ ვერ დაარღვია ის, რასაც მას „მოგზაურის“ კორესპონდენტი აბრალდებდა, არამედ თავის წერილის მეოხობით, ეს ბრალდება მან კიდევ უფრო გააძლიერა, მის დასამტკიცებლათ უფრო მეტი ფაქტები გამოაქვლია, ე. ი. იმაზე მეტი, რაც ჩვენ კორესპონდენტს ჰქონდა დასახელებული; თ-დ ჭავჭავაძემ უფრო დაწვრილებით გაამწო, თუ რა ნაირი განწყობილება არსებობს მასა და გლეხებს შორის, თუ მას როგორი წესი შეუქმუშავებია, და ცხოვრებაში განუხორციელებია; ერთი სიტყვით, ყოველივე ის, რაც მან თავის გასამართლებლათ მოიყვანა, „მოგზაურში“ დაბეჭდილი კორესპონდენტის დამატება და განაჩრტებაა. ცნობილია, რომ ნაწერით რამდენიმე იცნობება თვით დამწერი; თუ ყოველთვის ეს ვერ მართლდება, ეს იმიტომ, რომ, წლებადნელ საზოგადოებაში ავტორი უფრო ხშირათ ნებსით თუ უნებლიეთ მაღავს თავის ნამდვილ აზრს და შეხედულებას, თავის ნამდვილ სურვილს და გულის წადილს. თ-დ ილია ჭავჭავაძეს ჩვენ აქამდისაც ვიცნობდით, თუ რა „კაცური კაცი“ ბრძანდება ის, რას ემსახურება, რა შეადგენს მის სულისკვეთების საფანს, მაგრამ არც ერთ თავის ნაწარმოებში მას არ დაუნახვებია საზოგადოებისთვის თვისი შინაგანი „მე“ ისე, როგორც „ივერიის“ № 8-ში დაბეჭდილ წერილში. აქ ჩვენ იმ ჭავჭავაძესთან გვაქვს საქმე, რომელიც სინამდვილეში არსებობს: აქ იგი გველაპარაკება ჩვენ, როგორც კერძო საკუთრების იდეოლოგი, როგორც მემამულე, რომელიც ყოველი ფეხის გადადგმაზე მზათ არის იარაღით ხელში დაიცვას თავის ინტერესები. მართალია თ-დი ილია ჭავჭავაძე აქაც შიგა და შიგ ძველ ოინებს ხმარობს, წამდაუწუმ ზნეობაზე, კაცურ კაცობაზე, სამარლიანობაზე და სხვა ამგვარობაზე გაიძახის, მაგრამ ყველაფერი ეს აქ მეტათ უადგილო და უხერხულია. ილია ჭავჭავაძე როგორც საქართველოს სასიქადულო მწერალი, ავტორი „გლახის ნაამბობის“, „კაცია აღმიანის“, „გლახა ქრიაშვილს“, „კაკო ყაჩაღის“ და სხვათა, სრულებით დაუჩრდილავს თ-დი ილია ჭავჭავაძესვე, როგორც მემამულეს. ამიერიდან ქართველ მკითხველს საქმე ექნება არა ზევით დასახელებულ ნაწარმოებთა ავტორთან; არამედ ქართველ მემამულესთან, რომელსაც მთელი თავისი სიცოცხლე მხოლოდ იმისათვის მოუწოდებია, რომ გლეხები ეყვლიფა და ეტყავებია. ჩვენ არა გვგონია, საქართველოს მიწაზე მოიპოვებოდეს მეორე ისეთი სასტიკი მემამულე, რომელსაც ასე უღმობელათ მიყვდეს ცხოვრებაში გლეხების გაყვლიფის სისტემა.

თ-დი ჭავჭავაძე დიდი რიხით აცხადებს, რომ იგი კერძო საკუთრების მოტრფილია. ამიტომ რა გასაკვირალია, რომ ის დიადი მოძრაობა, რომელიც დღეს ჩვენ თვალ წინ ხდება,

რომლის მოწაჲნი დღეს ჩვენა ვართ და რომელიც მიმართულია დღევანდელ უსამართლობის წინააღმდეგ, დღევანდელი ძირითადი სოციალური უკუღმართობის მოსასპობათ, მას მეტათ აღონებს და ძლიერ აწუხებს. ჩვენი თავადი დიდი გულისწყრომით ამბობს: „კაცმა დიდი მწუხარებით უნდა შეხედოს იმისთანა აშბავს, როცა კაცს სხვა საბუთი არ მაუძღვის იმის გარდა, რომ მე ცოტა მაქვს და შენ ბევრი და ამიტომ შენ უნდა წაგერთვას და მე მომერთვასო“. — კერძო საკუთრება სამართლიანათ თუ უსამართლოთ — განაგრძობს ჩვენი ბრძენი მწერალი — ჩვენი საბედნიეროთ (მემამულეების, უეჭველია) თუ საუბედუროთ (აქ ალბათ გლეხები უნდა ყავდეს მხედველობაში ჩვენ მგოსანს!) ჯერ კადვე დიდხანს იქნება დიდ პატივში და მის საბაჲლზე ძალმომრება, ერთმანეთზე მისევე, ვინც ვინც იყოს იაფათ არ დაუჭდებია *). როგორც ხედავთ, სახელოვანი მგოსანი დიდი მომხრეა კერძო საკუთრების, მაგრამ თავის აზრის დასამტკიცებლათ ვერავითარი საბუთი ვერ გამოუჩნახავს. ნუ თუ კერძო საკუთრების გამართლება იმით შეიძლება, რომ იგი „ჯერ კიდევ დიდ ხანს იქნება დიდ პატივში?“, შესაძლებელია დავეკითხოთ თ-დ ქვეყნადეს: ვისი მხრით იქნება დიდ პატივში კერძო საკუთრება? თუ თქვენისთანა მსხვილი მემამულეების და ბურჲუა კაპიტალისტების მხრით, რომლებს ხელში თანდა-თან გროვდება წარმოების საშუალებანი და იარაღნი, ეგ კიდევ ვერაფერი საბუთია კერძო საკუთრების გასამართლებლათ. ან რაში მოუწინა ახლა თ-დ ქვეყნადეს კერძო საკუთრების დაცვა და გამოსარჩლება? განა ჩვენთვის საეჭვო იყო, რომ იგი, როგორც მსხვილი მესაკუთრე და მემამულე, კერძო საკუთრების თავგამოდებული მომხრე იქნებოდა? «მოგზაურის» კორესპონდენტი მას სრულეობით არ შეხება, როგორც კერძო საკუთრების იდეოლოგს. მან გამოაქვეყნა მხოლოდ რამდენიმე გულის ამქღვრევი და აღმაშფოთებელი ამბები, რომლებიც ახასიეთებენ თ-დ ილიას, არა როგორც კერძო მესაკუთრეს, არამედ როგორც ადამიანს. ჩვენ სავსებით გვესმის მისი გაბრაზება დღევანდელ მოძრაობის გამო. მართლაც და, კაცი მთელ თავის სიცოცხლეში იმას ცდილობდა, რომ თავისი ბატონობა განემტკიცებია, რომ რაც შეიძლება მეტა წილი გლახის ნაოფლარისა* ჩაეგდო ხელში, რისთვისაც იგი გლეხკაცობას ყოველგვარ შევიწროებას აყენებდა, რისთვისაც იგი ადაფერს არ ზოგავდა, ოღონდ კი თავის მიზანი განეხორციელებია და ახლა ხედავს, რომ ყოველივე ეს იფუშება, ყოველივე მისი მეცადინეობა იკარგება. განა ასეთი ადამიანი შესაბრალისი არ არის. „რა სიმართლე, რა საბუთი აქვს გლეხ-კაცს, რომელიც არც ხიზანია თქვენი, არც ნათესავი, რომ თქვენ მამულზე ხელი გაიწოდოს, მაშინ როდესაც კერძო საკუთრება ჯერ კიდევ ქვეყნებდათ უდევს არამც მთელ საზოგადოებურ წყობას რუსეთისას, არამედ მთელ ცხოვრებას დაწინაურებულ ქვეყნებისას მთელ დედამიწაზეო“. დავამშვიდებთ თ-დ ი. ქვეყნადეს, რომ გლეხები ჯერ არ იწვიდნენ ხელს სხვის მამულზე, ისინი ჯერ ჯერობის თხოულობენ მხოლოდ იმ უსამართლობის გასწორებას, რომელიც მებატონეებმა ჩაიდინეს ევრეთ წოდებულ გლეხების გათავისუფლების დროს. მაგრამ განა გლეხებს უფრო მეტი სიმართლით არ შეუძლიათ მიმართონ თქვენისთანა მემამულეებს ასეთი სიტყვებით: რა სიმართლე, რა საბუთი გაქვთ, რომ თქვენ ჩაგიგდიათ ხელში ამოდენა სიმდიდრე, ამოდენა მიწა-ადგილი, როცა ჩვენ ფეხის დასადგამი მიწა არ მოგვეპოება. ვეკითხებით თ-დ ილიას: რომელი მხარე იქნება მაშინ უფრო მართალი? რომელ მხარეს ექნება

უფრო მეტი საბუთი? ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ მისგან ამ კითხვაზე, როგორც სხვებზე, გადაჭრის, სწორ და ნათელს პასუხს ვერ მივიღებთ: იგი ან სამართლიანობის დანდობას ამოფარება, ან კაცთა ადამიანურ ცხოვრებას და ამით გაათავებს საქმეს. ამიტომ უმჯობესია დავანებოთ მას თავი, როგორც კერძო საკუთრების ვაგლახ იდეოლოგს და გადავიდეთ პრაქტიკულ სფერაში, სადაც იგი ახორციელებს კერძო საკუთრების პრინციპს და სადაც იგი მართლა რომ თავის ადგილზეა. ამ სარბიელზე მას იშვიათათ ეყოლება ბადალი. მას წარბ შეუხრელათ გაყავს ცხოვრებაში მთელი თავისი სისასტიკით კერძო საკუთრების პრინციპი. მან არ იცის რას ქვია გაჭირებული კაცის შებრალება. თუ კერძო საკუთრების პრინციპის დაცვაზე მიდგა საქმე, იგი მზათა მას ანაცვალოს ყოველივე, დაკარგოს სინიღისი, პატიოსნება, და პრინციპს კი არ უღალატებს. თუ გნებავთ ეს ერთნაირი რაინდობაა, მაგრამ რაინდობა დაბალ-ხარისხის, რომელსაც მიზნათ თავის პირადი სარგებლობა აქვს და სხვისი დაჩაგვრა. რაში იხატება თ-დ ილია ქვეყნადის ასეთი მოღვაწეობა? ამის დასახასიეთებლათ ჩვენ ვაჩვენებთ მხოლოდ ორ მაგალითზე. ჩვენი აზრით, ეს ორი მაგალითიც საკმარია ილია ქვეყნადის პრაქტიკულ მოღვაწეობის დასახასიეთებლათ, თუ როგორ ექცევა ან რა დამოკიდებულება აქვს მას გლეხებთან. ეს ორი გარემოება ჩვენ კორესპონდენტსაც ჰქონდა აღნიშნული. მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, არა იაფთი სისრულით, არა ისეთი სისწორით, როგორც ეს თითონ ილია ქვეყნადემ გაგვაგებია თავის საპასუხო წერილში. ეს ორი მაგალითი ასეთია: ერთი შეხება იჯარით გაცემულ მიწებიდან ღალის აღებას და მეორე საძოვარ ადგილებზე დაწესებულ გადასახადს. დავიწყით პირველიდან:

„აი რას გადმოგვცემს თვით ავტორი:
 „იმ ხუთ სოფელში, რომელნიც საჯერკამოს შეადგენენ, სულ სახელმწიფო გლეხნი დგანან და იქა სხენენ და თესენ, საცა მამულის ჰატრანს მთურავდებიან. ამ სოფლებში დიდა ხნიდან დაწესებულია, რომ ვინც ვის მამულს მოხნავს, მამულის პატრონს მეოთხედი უნდა აძლიოს და თავის მემამულეს კალოზე მიუტანოს.“

„ამ მეოთხედს დათვლა-მატნას, ათეულების ადგილბრძვიან შეფარდება და სხვა ამისთანა მრავალი მიზეზიანი საქმეს დასშირათ ამ სარბიელზე ჩხუბი და დავიდარბა მოსდით მოურავს და გლეხს ერთმანეთში. ნუ დაავიწყებთ იმ გარემოებას, რომ ერთსა და იმავე მიწაში, სამეტნავათ თუ ცალკადენათ მდხრდილია, შესაძლათ თავიდან ბოლბმდე ერთნაირი ძნა არ იყოს, სშირათ თავში ვარგი, ჰურინი ძნაა და სხვიდი, შუა წელში ან ბოლბში ნაკლებია; გამცდარია, ჰურ-ნაკლებია და ამის გამცა ათეულები სშირათ ერთსა და იმავე ფარდისანი არ არიან...“

„საკმათა მარტა ეს გარემოება დავაყენათ თვალ წინ და მასთან ერთათ ისიც, რომ ძნეს ცალკადეუ დადგმულ ათეულებათ იყოფენ ერთმანეთთან შეფარდებით, — რომ მძუნვდეთ — რამდენი სიფათი მისდევს ამ მეოთხედბას, თუ მთურავა ან გლეხკაცი ერთმანეთს გადაეკიდებიან და ერთმანეთის ჯაურის ამოურას მოაწადინებენ.“

ყველა ამების თავიდან ასაცილებლათ თ-დ ი. ქვეყნადეს დაუწესებია:
 „მთურავმა იქავ, საცა მეოთხედს მიათვლის, ბარათი აძლიოს, ვისგან რა ერგო და თითონაც დავთარში ჩაიწეროს, იქავ თავის თვალწინ ურემზე დაადებინოს, რომ ძნები არ შეცვალონ, და ისე გამოისტუმროს. გლეხ-კაცი რომ კალოზე მეოთხედს მოიტანს ძნის მიმღებს ხსენებული ბარათი უნდა ჩააბაროს და ამ ბარათით უნდა მიუთვალოს“...

*) ხაზს ყოველგან ჩვენ ვუსვამთ.

აი ასეთია თ-ღ ილია ქავჭავაძის მიერ შემოღებული წესი, რომელიც თითონ მან გაგვაცნო. თუ მას დავუჯერებთ, „დიდ ნაწილს გლახ-კაცობას ეს ნებაყოფლობითი (!) წესი მოუწონებია თ-ღ ილიასთვის, და მიუღია“. ასე გვეუბნება ჩვენი ავტორი, მაგრამ შემდეგ იგი ამის საწინააღმდეგო ფაქტებს გადმოგვცემს. „ბევრი ვეცადეო, გვეუბნება იგი, ეს უბრალო და უმანკო (!) წესი არავეისთვის დამერღვევინებია, მაგრამ ვერა რას გავხედი. წელიწადი ისე არ გაივლიდა, რომ შიგა და შიგ ხან ერთს გლახს არ შეეშალა, ხან მეორეს. აქ ყურის მოყრუება წესის სრულიათ დაფუძვას მოასწავებდა“, და ამიტომ თ-ღ ილიას სასტიკათ მოუვლია საქმისთვის ხელი. ჩვენ ის გვაკვირვებს მხოლოდ, ამ დრაკონისებურ წესს თ-ღმა ილია ქავჭავაძემ ნებაყოფლობითი და უმანკო როგორ უწოდა. თუ ეს ნებაყოფლობითი და უმანკო იყო, თუ გლახ-კაცობის უმეტესმა ნაწილმა იგი მოუწონა ჩვენ თავადს, რილასთვის ამბობს იგი, რომ ბევრი ვეცადე ეს წესი არავეისთვის დამერღვევინებინა, მაგრამ ვერარას გავხედიო!“ და მართლაც, ვანა შესაძლებელია თუ არ ძალდატანებით და თუ არ სასტიკი ზომებით იმ წესის შესრულება, რომელიც თ-ღ ქავჭავაძეს შემოუღია? ამკარაა, რომ ამ წესით გლახ-კაცს მოხვნა, დაფარცხვა და მომკა ბევრათ უფრო იაფათ დაუჯდება და ბევრათ უფრო ადვილათ შეასრულებს, ვინემ მთელი იმ პროცედურის შესრულება, რომელიც ილია ქავჭავაძეს შემოუღია. ჩვენ შეგვიძლია რამდენიმეთ წარმოვიდგინოთ ასეთი სრუათი: გლახმა მოსავალი მოიყვანა და მომკა. მას მხოლოდ მეოთხედის ჩაბარება დარჩენია მემამულესათვის. აი აქედან იწყება მისი ტანჯვა. ჯერ ის უნდა ელოდოს მოურავს; ამას მარტო ერთ და ორ გლახთან ხომ არ უჭირავს საქმე, არამედ ოცს, ორმოცს და შეიძლება კიდევ მეტთან. ახლა იგი როდის მოისურვებს ჩვენ გლახთან მოსვლას; მერე ძნების შეფარდებით გაყოფას, ბარათის ჩაბარებას, ურემზე დადებას და მემამულეს კალოზე გასტუმრებას. მეორე პროცედურა გლახს აქ მოელოს, ჯერ ბარათის ჩაბარება ძნის მიძღვებისათვის, შემდეგ ურმის დაცლა. ეს არის მთელი სისტემა, რომელშიაც უბრალო რამის გამოშვება ან დავიწყება ერთ დავიდარაბას და ალიაქოთს იწვევს, რაც დაუსჯელათ არავეის არ ეპატიება. აქ ჩვენი მგოსანი მეტის მეტ უღმობელობას და შეუბრალებლობას იჩენს. ბოლოს და ბოლოს უმეტეს შემთხვევაში აქ საქმე იმით თავდება, რომ გლახს მეოთხედის სახით მთელი მოსავალი ხელიდან ეცლება: ან იქვე კალოზე უფუქდება და უოხრდება ან კიდევ რაც მეოთხედს გადარჩება მოურავების ჯიბეში მიდის. აი ამას უწოდებს კაცთ მოყვარე მგოსანი უმანკო და უბრალო წესს, რომელიც გლახებმა მიამიწონესო! ნუ თუ ჩვენი მგოსანი ისე გულუბრყვილო ბრძანდება, რომ მეტი არ ესმის? მაგრამ მისი გულუბრყვილობა ძნელი დასაჯერებელია. მაგრამ ეს კიდევ არაუფრო იგი თავის წერილში, სხვათა შორის ამბობს, რომ მხოლოდ ორი შემთხვევა იყო, როცა გლახებს ეს «უმანკო» წესი დაურღვევიათ. როგორ მოხდა ეს? თ-ღი ქავჭავაძე გვეუბნება, რომ ისე წელიწადი არ გაივლიდა, რომ ხან ერთს და ხან მეორეს ეს წესი არ დაერღვიათ, და იქვე ამბობს, რომ ასეთი შემთხვევა მხოლოდ ორი იყო. დაუჯეროთ თ-ღ ილია ქავჭავაძეს ეს დაუჯერებელი ამბავი. ყოქვათ, რომ მხოლოდ ორი შემთხვევა იყო, როცა მან ურმით მიტანილი ძნა უკან გააბრუნა. ერთი ასეთი შემთხვევა შარშან თუ შარშან წინ მომხდარა, რასაც თ-ღი ქავჭავაძე შესაბრალებელი კილოთი მოგვითხრობს და თანაც კითხულობს: მაშ რა მექნა? როგორ უნდა მოქცეულიყავ? ამოდენა ხნის ნაღვაწი, წვითა და დაგვიტამუნებული შენობა ინგროდა,

თუ დადებულ ურემს უკან არ გავატანდი და მეც უკანასკნელ ზომას მივმართე. ასე გვეკონებათ, თ-ღ ქავჭავაძეს მხოლოდ ის აწუხებდა, რომ წესი არ დაარღვეულიყო, კანონი შესრულებულიყო. რა უყოთ რომ ამის გამო, ვიღაც გლახი სხვერული შეიქნებოდა. *Fiat justitia, pereat mundus!* ოღონდ წესი შესრულდეს, და თუ გინდ მთელი ქვეყნიერება დაინგრეს! და აი ამას შემდეგ თ-ღი ილია ქავჭავაძე გიმოდის და დაურცხვენელათ ადამიანის ხელშეუხებლობაზე, პიროვნების პატივის ცემაზე და სამართლიანობაზე ლაპარაკობს. ის, ვინც ყოველი ფცხის ნაბიჯზე ადამიანის პიროვნებას (შეიძლება თ-ღ ქავჭავაძეს გლახი ადამიანათ არ მიაჩნია)! ფცხ ქვეშ თელავს და ჯიჯუნის, იმის პირიდან ასეთი სიტყვების წარმოქმნა ყველა პატიოსან ადამიანში მხოლოდ ზიზღს იწვევს. ჩვენ ეხლა კარგათ გვესმის, თუ ასე ძალზე რისთვის იქაქებოდა თ-ღი ქავჭავაძე, როცა საქართველოს ავტონომიის შესახებ სჯა—ბაასი ჰქონდა ქართველ თავად-აზნაურობას. ჩვენ ახლა კარგათ ვიცით, თუ რას ნიშნავდა იმის სიტყვები, რომ ყველა კანონებს აქ, ადგილობრივ, უნდა ვწერდეთო. კაი თქვენ დაგეგმართებათ, კარგ კანონებს დაუთესდით თქვენ მუშა ხალხს!

ფ. მახარაძე.

(შემდეგი იქნება).

სხვა და სხვა ამბები.

შვიდ მაისს ქ. ვარშავაში მომხდარ აფეთქების დროს 23 კაცი დაქრილა, მათ შორის სამი მომკვდარა, დაქრილებში ერთი სტუდენტი და ორი გინაზიელი.

— ქ. ბორისოგლების შუაგულ უბანში კერძო სახლის გაჩხრეკის დროს აუარებელი პროკლამაციები უპოვიათ და თანაც საბჭუდი მოწყობილობა აღმოუჩინიათ.

— გაზ „იუნეი კურიერის“ რედაქციაში, რომელიც ქ. ქერჩში გამოდის, ვიღაც მოძღვარი კურილინსკი შესულა და მცირე ლაპარაკის შემდეგ გაზეთის რედაქტორ კრიტისათვის რევოლვერი უსვრია. რედაქტორი ცოცხალი გადარჩენილა.

— ქ. სედლეცში 11 მაისს ღამის 12 საათზე ვიღაცამ პომბა ესროლა პოლიციმეისტერს და 24 ქრილობა მისცა. აფეთქება საზარელი იყო.

— ქ. ბაქოში ნაშუადღევს 3 საათსა და 10 წუთზე ქალაქის შუაგულ უბანში, ველიკოკინაიუესკის ქუჩაზე ეტლით მიმავალ ბაქოს გუბერნატორ თავად ნაკაშიძეს ყუმბარა ესროლეს. გუბერნატორი იქვე მოკვდა. მოკლულია აგრეთვე ერთი ესაქლი, კურიერი და ერთი ვაჭარი.

— როგორც გაზეთ „ივერიას“ ატყობინებენ ქუთაისში 72 კაცი ამოუყვანიათ დაქერილი სამეგრელოს სხვა და სხვა სოფლებიდან; მათ შორის მასწავლებელი და სტუდენტიც ურცვია.

— იმავე გაზეთს ატყობინებენ ნახიჩევანიდან, რომ იქ სომხებსა და თათრებს უთანხმოება მოსვლიათ და ერთმანეთსა ელეტენო. საქმე თურმე თან და თან მწვავდება.

— სოფ. წითელში გიორგი ხომერკის სახლში, ადგილობრივ ბოქაულს შვიდი ცალი ბერდან კა და იმისი პატრონები აღმოუჩინია.

— სპიჩაზე ბაჟის მომატება უკვე გამოუცხადა საქცხო მთავრობამ ქალაქის გამგეობას. ბაჟის მომატება, როგორც ვიცით ომის ხარჯებმა გამოიწვიეს.

— დუშეთის მახრის სოფლებიდან ჯარი გამოიყვანეს.

— როგორც ბაქოდან ატყობინებენ „თბილ. ფურც.“ გაზეთი „ბაკინსკი იზვესტია“ დაუხურავთ გენ. ალ. თავ. ამილახვრის განკარგულებით.

ყაზანის ნავთსადგურში შვიდ მაისს 125 მუშამ აკვეთა მუშაობა და ანგარიშის გასწორება მოითხოვა, რადგან იჯარადარმა ბე დაუქირა.

— მილეკერში შვიდ მაისს ორასი ფეიქარი გაიფიცა. თუმცა უწყსოება არაფიქარია არ მომხდარა, მაგრამ პოლიცია ზანც გამოიწვიეს გაფიცულთა დასამშვიდებლათ.

— როსტოველი პურის გაქრები ძლიერ შეუწუხებია მატროსებისა და შარყის დამტვირთველთა გაფიცვას, რადგან საზღვარ-გარეთ პურის გაგზავნის დაგვიანება დიდ ზარალს მოუტანს მათ ვაჭრობას.

— ქ. მინსკიდან იწერებინან, რომ როსტოვ-ბრესტის რკინის გზის ქარხნები დაიკეტა და მუშები დაითხოვეს.

— შვიდ მაისს ქ. ეკატერინოდარში ტრამვაის მოსამსახურეები გაიფიცენ, შეეტლევები კი მესამე დღე გადის რაც აღარ გამოდიან.

— ქ. ბელოსტოკში 10 მაისს გაიფიცენ მკერავი ქალები.

— ქ. ვორონეჟში გაფიცულმა ნაქრებმა ღია მღაზიები დაიარეს და მათი დაკეტა მოითხოვეს. ყაზახ-რუსებმა გაფანტეს ისინი.

— სამრეწველო ქ. ლოდში 10 მაისს მუშებმა არეულობა მოახდინეს. დაიბარეს ყაზახ-რუსები.

გაიფიცა სულ რვა ფაბრიკა, მათ შორის გეინცელისა და კუნციერისა. გაფიცულთა რიცხვი 5000 შეტია.

— 10 მაისს ქ. რიბინსკში გაიფიცენ ნავთ-სადგურზე მომუშავე დამტვირთველნი.

— ქ. ელისავეტგრადში გაიფიცენ ყველა ქარხნის მუშები.

— ქ. კრემენჩუგში 11 მაისს გაიფიცენ ვაგონის დამზადებელ ქარხნის მუშები.

— როგორც ბაქოდან დეპეშით იუწყებიან 12 მაისს ბალახანაში მუშათა საერთო გაფიცვა დაიწყო.

— ქ. ეკატერინობურგში 12 მაისს გაფიცულან ალაპავევის სამთო მადნის მუშები.

— ქ. კრემენჩუგში კრაიუკოვის რკინის გზის სახელოსნოების მუშები გაიფიცენ.

— ქ. ოდესაში ყაზახები გაიფიცენ და ხორცი თითქმის აღარ იშოვება.

გაზ. „Ноб. Обзор.“-ის ნახიყვანიდან ატყობინებენ: ყველა მღაზიება გასარკულია და გადაბუგვილია, მდგომარეობა მეტათ საშიშარია. მსხვერპლის რაოდენობა ჯერ არ იცინ.

როგორც გაზ. „კავკას“ დეპეშით ატყობინებენ, ბაქოს გუბერნატორის, თ-დ წაკაშიძის მკვლელი უფვე შეუპყრიათ ნატისოვის ქარხანაში.

ს ო ტ ლ ი ს ა მ ბ ე შ ი

ხარაგაოული. ათას წლოებით შემორკილ-შემოკილ და არა აღამიანათ ცნობილ გლესს დღეს მიეცადრო, რომ ოპო-

ზიციაში ჩაუდგეს მთავრობას და ჩაუდგა კიდევ. აქაც როგორც ყველგან სხვაგან გლესებმა შესწუვიტეს ყოველივე კავშირი სოფლის სასამართლოებთან. უარი განუცხადეს მოდრებს დრამის ფულის გადხდაზე. აგრეთვე მღვდელ-მოქმედების სასყიდლოც გაცილებით შეამცირეს, რამაც მტეტისი ნაწილი მღვდლებისა მეტათ გაამწარა და სიტყვით თუ საქმით ზომებიც მიადებინა. მე მოვიყვან აქ რამოდენიმე ფაქტს ერთი სკენარეული მღვდლის მოქმედებიდან. ეს მღვდელი სულ ყმაწვილი კაცია. როდესაც მას გამოუცხადეს დრამის ფულს ვერ მოგცემო, ის გაბრაზდა და უთხრა გლესებს: დაიცადეთ, ნუ მომცემთ! აქ მოვლენ რუსები და გადაგახდევინებანო. როცა ამითი ვერაფერს გახდა, ვითომც ლაქუცობით შეცდენა მოუხდომა გლესებს: „პრიგავორი“ მომცით, რომ როგორც დღემდის, ისე შემდეგშიაც ყოველივე ჩვეულებრივ მაძლიოთო. ამან კიდევ უფრო გაამწარა გლესები და უკანასკნელი უარი უთხრეს. მას შემდეგ ვავიდა დრო და ყაზახ-რუსები მოეკლინენ ჩვენ კუთხეს და გაითქვეს ჩვეულებრივი სახელი.

ეს მღვდელი ერთი შემოღებულთაგანაა და ჯამაგირიც აქვს ოცდაათი თუმანი მთავრობისაგან, ამასთანავე თავის სოფელში არის მღვდლად.

არ შემიძლია არ ვამცნო მკითხველებს შემდეგი: ამ სამი კვირის წინათ აზნაურმა გურგენიძემ ვაიწვია ყაზახები ხარაგაოულიდან თავის სოფ. სხლითში, სადაც გლესები ცხოვრობენ, რომ დაერბიათ ეს უკანასკნელნი. სოფელში ჩვეულებრივი სიწყნარე იყო, რაც დაარღვია ერთმა გურგენიძეთაგანმა თოფის სროლით. ამით შემთხვევა შეეცა ყაზახ-რუსებს, რომ დაესაჯათ გლესები. მოკლული იქნა ორი გლესი: დათუნაშვილი და კაცატაძე, ოც-ოც და ორი წლისანი, ორიც მსუბუქათ დაიქრა და სამი გალახულია—ერთი მათგანი ძალზე. ამას წინათ მახრის უფროსი გვეწვია ასიოდე ყაზახ-რუსებით.

აი კიდევ ერთი უსაზარლესი ამბავი. 30 აპრილს—შაბათს დამით სათევზაოთ წასულან ოცამდე ვლესი და აზნაური ორი ვერის მანძილზე სადგურ ბელაგორიდან, სადაც პატარა მდინარე ლაფანა ერთვის მდ. ჩხერემელს, რომელზედაც რკინის გზის ხილია გადებული. ამ დროს, ცამოწმენდილ მთავარიან ღამეში თევზი, სახელდობრ ტობი, ეტანება პაწაწა მდინარეებს, რასაც აქაურები „ტობაობას“ ვეძახით. როდესაც მეთევზეები ხიდს ქვეშ და მის გარშემო ყოფილან იმ დროს ამოუვლია საქონლის მატარებელს, რომლის ობერ-კონდუქტორს შეუჩინა ავს ხალხი და შემდეგ სადგურ მარელისში უცნობებია, რომ ამა და ამ ალაგას ხიდს ანგრევენო. მარელი-სიდან ტელეფონით უცნობებიათ ბელაგორში გასაგებათ თუ რამდენათ მართალი იყო ეს. რა წამს ჩასმენია ხიდის ნგრევა სადგურის უფროსის მორიგ თანაშემწეს ჩეჩელაშვილს, არც უციებია, არც უცხელებია და პირდაპირ იქ მდგომ დარაჯს სალდათებისათვის მიუშართავს „საშველათ“.

აფიცურს გაუგზავნია 6 სალდათი, უნტერ-აფიცურის უფროსობით, ღამე იყო მთვარიანი—დღესავით. სალდათები მისვლის-თანავე შემდგარან ხიდზე და იქიდან, გამოუკიახავათ, დაუშენიათ ღოფები ქვეშ მდგომ ხალხისათვის. მოკლული აღმოჩნდა სამი გლესი: 3. ფუტკარაძე—უადგილ მამულო, ორი პატარა ვაჟების პატრონი (8—11 წ.), ცვოვრებაძე 14 წლისა სამინისტრო სკოლის მოწაფე, ციციქიშვილი 23 წლისა, ერთიც ქავთარია მძიმეთ არის დაქრილი და ხუთი მსუბუქათ. სამი კაცი მაშინათვე დაიჭირეს სალდათებმა. ამ კასტანტროფის შემდეგ უნტერ აფიცურს უცნობებია ბოქაული-

სათვის. ამ უკანასკნელს გაუგზავნია ყაზახ-რუსები, რომლებიც ყარაულობდნენ მკვდრებს ნაშუადღევს პირველ საათამდის — გამოძიებლის მოსვლამდის. ყარაულობის დროს, დღე, ყაზახებმა დასტურეს თოჯით ერთი წისკვილზე მიმავალი გლენი და ორიც დაიჭირეს ლიანდაკზე მიმავალი. ხუთივე დაჭერილებს იმ დღესვე ზესტაფონის ციხეში უკრეს თავი, — ხოლო გამოძიების შემდეგ ხუთივენი განთავისუფლეს. გამოძიების დროს ფურცკარაძეს ბადის ხიზი (ბაწარი) მაჯაზე შეჭრილი უნახეს და ჯიბეში მისვე საკერავი ძაფები, — ხოლო ბადე არსად იყო. ბადა აღრიან ბადე კი იქვე სილაზე ედო ფურცკარაძესთან ერთად, მკვდრები ფენ-შიშველნი და ფაქიხათ დაკაპიწებულნი ეყაონ სილაზე. საშინელი შემადრწუნებელი სურათი იყო. ხალხის ქვითინს და შობობებ-ნაცნობების ხმა-მალღივ ტირილს მხოლოდ გულქვა აღამიანი თუ გაუძლებდა. სხვა რაღა გაუმტყუნოთ, როდესაც ვიღაც ვაჭბატონი ვითომ და „ხარავო-უღელი“, რომელსაც ხარავო-უღელობთან არაფერი საერთო არ ჰქონია, რიგოროც მისი ორესპონ დენციით გვამცნებს, აბლა-უბდას ფენს „ივერის“ ფურცლებზე

ნაპერწყალი.

ს. კურდღელაური. (თელავ. მახრა).

ამ სოფლის შესახებ არაფერი თქმულა ჩვენ გაზეთში. კურდღელი არ ჩამოხდა სხვა სოფლებს გამოდგომება-გამოფიხლებასა. მასაც ჰქონდა რამდენიმე ურდობა თავიანთი გაჭირვებულ მდგომარეობაზე მოსაღაპარაკებლათ; აიღეს, დაიღეს და შეადგინეს მოთხფინილებანი. ვი ახრის სოფელიდან გაგზავნილმა არჩულმა კაცებმა მიიწვიეს თავიანთ სოფელში შემამულეები მოთხფინილებებსეკე-დის მოსაწერათ, რაც ასრულეულ იქმნა, რასაკვირველია, ბევრი ჯგურობა-ღაპარაკის შემდეგ. თავად-ახნაურთა მომეტებული აღფრთხილება-მოფრება უფრო შემდეგმა გამოიწვია: გაჩნდნენ ამ სოფელში მანქა, ცრუ ხირები, რომელიც ცდილობდნენ ადელეუბინათ სხვა და სხვა ჭრების გავრცელებით ერთი მხრივ შემამულეები და მეორეთ-გლეხობა, მოხდინათ სხვანაირი შეტაკება და სისხლის ღვრამდის მიეუგნათ საქმე, თვით კი შორიდან სერიოსთვის ეუფრებოთ. მაგრამ შეგებულმა, ხალხის ნამდვილ კეთილ დღეობის მოსურნე ხირებმა დასთვრეს მანქანები, ჭკვიანური დარიგებით სწორე გზაზე გაიუგნეს გლეხები და დროზე მოუხსნეს ცრუ აგენტებს საშვალეობარტი სურვილების განხორციელებისა. გაიარა მას აქეთ თითქმის ერთმა თვემ. 27 ახრისთვის დაბარებული იყო ს. კურდღელაურის გლეხობა ამავე სოფლის ეკლესიის ეზოში თელავ. მაზრისის განკარგულებით, დილის 10 საათზე ჩავიდნენ დანიშნულ ადგილს მაზრის უფროსი, თავად. აზნ. წინამძღვარი-ჩოღაყაშვილი, თან ევდათ ბოქაული და ორი სტრაჟიკი. მისაღმების შემდეგ მაზრ. უფრ. გამოხმემა ხალხიდან რუსულის მცოდნენი. როდესაც ისინი წინ წამოდგნენ, უფროსმა მიმართა გლეხებს: თქვენ მიუტოვადით ამასწინათ თავად-ახნაურებს და ძალით მოაწერინეთ ხელი რაღაც მოთხფინილებასე. განა არ იცით, მაგ ძალ-მომრეობით ვერაფერს გახდებით? გარდა ამისა წითელი დროშით დახვიდოდით და უვიროდით რაღაც უცნაურ სიტყვებს, რომლის შინაარსი არც კი გესმით. თელავშიაღც გსურდათ გაგველოთ დროშით, მაგა მე თქვენი კეთილ-დღეობისათვის დავატარე კაცები და გავარცხლებინე ხმა, რომ თუ კურდღელაურელები ამოვლენ ქადაქში უწესობის მოსახლენათ, სადათები აუცდებლათ თოფს ესერიან და ეველას დახრცვენ. გასტკა ამან და მართლაც აღარ ამოხვედით იქ. თქვენ ქადაქს თითქმის ზედ აკვინხართ და ამიტომ უმეტესი ნაწილი თქვენგანი ცოტათი, თუ ბევრად უფრო შეგებულნი ხართ, ვიდრე სვა სოფლების გლეხობა, მიუხედავად ამისა, თქვენ უმეტესად გამოიხინეთ. მაგალითად, დაუი-ნებით თხოულობდით, რომ თ. ვახვანავს დაებრუნებინათ თქვენთვის

რადაც ხარის ტყავზე დაწერილი გერმანია, „რომლის ძალით მი-თამ შოკოკოთი მათი მამულები თქვენ საკუთრებასს მტკიცებს...“
 გასწავლეს ვიღაც „დურაკებმა“ სიტყვები „მოსიხუფლებს“ ურდობა და ბევრი სხვა სისულელე. თქვენ უცბათ გამდრიდრება მოგინდათ და ის საქმე დაკომარტობდა თქვენ ადგილ-მამულების დაუფების დროს, როგორც მოუვიდა მეგობარ ძალებს ერთ ძვალის გადაგებაზე.
 მე ჭკვიანებათ, გონიერათ მიმანხნდით, მაგრამ თქვენმა გადაწყვეტილებამ (თავადები აკლები შესახებ) მაძიულა სტრაჟიკები დაშეუენებინათ მათთვის უბედურების ასაცდენათ. მაინც და მანც თქვე. შედარებით სხვა სოფლებთან უფრო ხატოხსნათ მოიქცით, აი მე წარმოგადგენთ ოთხ მუხლს, რომელსაც უნდა დავმორაილეს შთელი სოფელი. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ძალით აკარულებინებთ.
 1) უნდა ზღოთ ხარადი, რომელიც მიაყენეთ სოფელს და თავად-ახნაურებს. ხარადი რამდენია, ჯერ არ ვიცით ნამდვილათ, ამიტომ უნდა შესდგეს კომიტეტი, რომელიც გამოიკვლიეს მას.
 2) თქვენ არ ვსმენიათ სრულებით რა არის თავისუფლება. იმის მიგვირად, რომ დახმარება გაუწიო მოძიებს, ლუქმას პირიდან გლეჯთ: არ ბძლევთ ნებას მოჯამაგირეთ დადგომისას, ვინც იდგა — გამოიუყანეთ ყველა. მოსწეთ ამისთანა საქციელი.
 3) მე არა მჯერა, რომ ყოველივე ამ უწესობის ჩამდენი-თავის-თავათ გლეხები იყვნენ. ვინც კარვით რომ არიან ვიღაცა „მერ-ხავცები“ და „ზრახვარტები“, რომელნიც ჩამოდიან თქვენთან თელავიდან და ათას სისასტაგეს გასწავლიან, გაამბობებენ. თუ არ გინდათ, რომ ვინმარე თქვეზე ძალა — უნდა გასცეთ ისინი, ვინც მაგისთანა უცნაურ და სხვახარადო ახრებს ავრცელებენ თქვენში. მეოთხე ის, რომ არ მიაძიეთ სხვა სოფლებს და მათსავით არ გააუქმეთ სსსოფელი სამმართველო, არ დაკეტეთ სკოლა და სხვა. რისთვისაც დიდ მადლობას მიიღებთ როგორც გუბერნატორიდან, ისე ჩემგან. გაძლევთ დროს მოსაფიქრებლად ყოველი ჩემი ნათქვამის შესახებ და ხასუხი უნდა მომცეთ, როდესაც ჩამოვალ თქვენთან. (დრო არ დაუნიშნავს).
 ხალხსაც უნდადა თავიანთი მხრივაც ერთქვა რამე მაზრის უფროსისთვის, ზირის-ზირ აქსნათ, აწერათ თავიანთი სოფლის შემხუთავი მდგომარეობა, გამოეთქვათ გულ-ანდილათ მიხეხი დღე-ვანდელი მათი მდგომარეობისა, მაგრამ უფროსმა ეს არ დაადაა — არა მცალიან, ახლა სხვა სოფლებში მივემუხრებო, ჩაჯდა ეტლში და თვალს მიეფარა.
 დარჩენ სანდდავი გლეხები პირში დაგუბებული წელათ, ევლში მოწოდელი სისხლით. გულ-დაწყვეტილებმა ეს და მიძახეს წამსვლელს: თუ კი ჩვენ, ამიტელა ხალხმა მოვიცალებთ თქვენთვის, მოვცდით მთელ დღეს მუშაობას, თქვენ რომ ერთი საათი მცდენილიყავით განა დიდი რამ იქნებოდათ!
 კვ დადგვიდით, სუ რა ჩაგვძახის რა არის „ერთობა“, — აბა, ბიჭებო, ერთობა მაშინ იქნება ჩვენი, როდესაც არ გავცემთ, ერთმანერთს დაუმატა ერთმა გაჭადარებულმა მოხუცმა. ცოტა ხანს კიდევ მოიღაპარაკეს თავიანთ საქმეზე და შემდეგ მშვიდობიანათ დაიშალნენ.
 მეოცე საუკუნე,
 რუსეთის ქრონიკა
 1 მაისის წინა დღით «მაგი რაზმის» ერთი ნაწილი ოთახში შეუვარდა ობოხრის მუშას, სცემა მასხინძელს, გათოკა იმისი ცოლი და მოიტაცა რაც გახდათ დრომ მასხინძეებს.
 შეტერბურის სტამბების მუშებმა 1 მაისს კრება გამართეს

«ნოვია დერენიაში» და კადანსწევიტის იუქმონ უკველ წელიწადს
პირველი მაისი დასული წმიდისმოფენის დღე: კრებას 150 სტამბა-
ში მომუშავე დაესწრო.

სწორეთ იმ დღეს რცა კაზ. «ს. ო.»-მ გამოაქვეყნა სუფო-
რფის ნაწილის სატუსადო სახლში მომხდარი „შიმშილობა“ 32
ტუსადი მუშისა, ზემოხსენებული სატუსადო ინახულა პრეკურდრის
ამხანაგმა და განკარგულება მოახდინა დაქმნუთფილბითათ უმეტესი
მოთხოვნები ტუსადებისა.

30 აპრილს ქალ. გოდონში ვილხოს ზალატის სესიამ კარ-
ხის საქმე ოთხ პოლიტიკურ დამნაშავეთა: იოანე ალტარეზენი,
რაქილ გინშენის, სტანისლავ უშილდის და ივ. ივანუკისა. უველას
ამათ ბრალდებოდათ იარაღით წინააღმდეგობის გაწევა პოლიციის
მოთხოვნისათვის 1904 წ. თებერვლის მანიფესტაციის დროს ბე-
ლასტოკში. უშილდის კი გარდა ამისა ბრალდებოდა ბელასტოკის
პოლიციისტრის მოკვლის განზრახვა. პირველი სამი ბრალდებუ-
ლი განთავისუფლდა სასამართლომ, ხოლო უშილდის 2 წლის და
4 თვის ციხე მიუსჯა.

17 მაისს პეტერბურგის სამოსამართლო ზალატამ უნდა განი-
ხილდოს საინტერესო საქმე 16 კაცისა, რომელთაც ბრალდება არსე-
ბული წესწეობილების წინააღმდეგ მოქმედ საზოგადოების წევრობ-
ბა. ზალატამ 55 მოწმე უნდა მოიწვიოს. საქმე დასლოკებით 4
დღეს გაგრძელდება. ბრალდებულებს იცავენ ნათიცი ვეჭილები:
ანდრეევსკი, დემიანოვი, გოდონი, ვალიცკი და სხვა.

იკუტსკიდან ატობინებენ „რ. ვ.“, რომ იქ, კუბერნატორის
განკარგულებისამებრ, დაუხურავთ საზოგადო კრების დარბაზი. დარ-
ბაზის კარებზე ბეჭედი დაუკრავთ და სამხედრო დარაჯები დაუქე-
ნებიათ.

ქ. პეროვსკიში 2 მაისს გაიფიცა ათასამდე მუშა ბამბის ფაბრი-
კის „კასპიის მანუფაქტურა“ რეშეტნიკოვისა. მუშათა მოთხოვნა-
ლება სულ ათი მოსდისაგან შესდგება:

- 1) რვა საათის სამუშაო დღე.
- 2) ხელფასის მომატება 13%-ით.
- 3) დღიური მუშა უნდა იღებდეს არა ნაკლებ 50 კაპეიკისა.
- 4) უზრდელი მოპურებისათვის მქსრველთა უფროსის და-
თხვას.
- 5) ბინის ფული თვეში 5 მანეთი.
- 6) მუშათა წარმომადგენელის მიღება.
- 7) ბიბლიოთეკის, სამკითხველს და თავშესაფარის დაარ-
სება.
- 8) სითბო ფაბრიკებში არ უნდა აღემატებოდეს 18⁰R.
- 9) კარგი დირსების საქონლის ძლევა.
- 10) დემის განკარგებისათვის საათში 4 კაპეიკი და ჯარიმის
სრული მოსპობა.

მიუხედავთ მუშების მშვიდობიანი განწყობილების, იმ წამში
გამოწვეულ იქმნა ჯარის, რომელიც ფაბრიკის შენობებში დაბინავდა.
ფაბრიკის ადმინისტრაცია დასთანხმდა მუშათა მოთხოვნების
ასრულებას კარდა 1 და 4 მუხლებისა, ხოლო მუშები თავის გადა-
წვეტილებასზე დანახ.

ამ დღესვე გაიფიცენ უველას მეტეკეები. მათი მოვანარაკების
შედეგი ჯერ გამოუჩვენებია.

ჩვენმა მკითხველებმა იცინ, რომ რუსეთში შედგან ასევე
პარტია, ახლანდელი წეს-წეობილების მომხრე, რომელსაც სათავეში
ვიდვარ შიპოვი უდგას. უურ. „პრავდა“ არჩევს შიპოვის პარტიის

პრეგრამას და ამტკიცებს მის იდეურ სიკოტრეს. უურნალო სხვა-
თა შორის ამბობს:

შიპოვის პარტია ერთის მხრით ქედს იხრის და მუხლს იღ-
რებს რუსეთის არსებულ წესდებულების წინაშე; მეორე მხრით—
მას სურს შემოიღოს ნიღბი აფრებული კონსტიტუციური კარანტიები
რუსეთის მომავალ სახელმწიფო წეობილებაში.

პრეგრამის ავტორები ბეჯითათ ცდილობენ, რათა საერობო
ჩხვიის აზრი პირ-და-პირ მოხსენდეს შეფენ ჩხვიის თავმჯდომარის
მიერ. როგორც ეტება, მათ გონიათ, რომ ამ გვარ პირობებში
საერობო ჩხვიის აზრს იგვიკ მნიშვნელობა ექნება ფაქტიურათ,
როგორც იურიდიულათ პარლამენტის გადაწყვეტილებას აქვს
ხელმე.

სახელმწიფო საერობო კრებას იგინი ავალეებენ სახელმწიფოს
ბიუჯეტის განხილვას და, ასე განიხჯეთ, სხვა და სხვა დწესებუ-
ლებათა მოქმედების თვალ-ურის დევნებასაც. იმათი აზრით, ასეთი
განხილვა „აუცილებლათ საჭიროა საქმის სწორ ნიადაგზე დაყენე-
ბისათვის“. იგინი, როგორც ვახს, ორ ცნებას—განხილვა და კონ-
ტრალი—ერთმანერთში ურეკენ...

ჩვენ გაიფიცნით ბ. შიპოვის პრეგრამა და მაინც ვერ გაგვი-
ცია, როგორი პოლიტიკური იდეალი დაუსახავს ზემოხსენებულ
პარტიას.

ჩვენ მხოლოდ ერთი უნდა ვურჩიოთ ამ პრეგრამის შემდგე-
ნელთ, რომ მათ ემსახურონ ან დმურთსა ტეშმარტებისსა, ან
დმურთსა წარმართთსა.

„რ. ვ.“

ამ ბოლო დროს რუსეთში დაარსდა ქალთა თანასწორობის
კავშირი. ამ ერთი კვირის წინათ მოსკოვში შესდგა საერთო კრება,
რომელსაც დაესწრენ მთელი რუსეთის სხვა და სხვა კუთხიდან გა-
მოგზავნილი ქალთა კავშირის დელეგატები. კრება დამთავრდა 7
მაისს მრავალ რიცხვოვანი მიტინგით, რომელსაც 500-ზე მეტი
ქალი დაესწრო. მრავალი სიტყვა წარმოითქვა ამ მიტინგზე. ილა-
პარაკეს იმაზე, თუ როგორ მდგომარეობაში იმყოფება ქალი შრო-
მის სხვა და სხვა დარგში. სიტყვა წარმოთქვეს სხვათა შორის
მუშა-ქალებმაც და ერთმა ხელზე მოსამსახურემაც.—მიტინგზე შემ-
დგომი დადგენილება იქნა მიღებული:

„ჩვენ ქალები შევიკრიბეთ 7 მაისს საერთო მიტინგზე
მოსკოვში, მოვისმინეთ მრავალი მოხსენება, რომელთაც ერთხელ
კიდევ დაგვისურათეს რუსეთის ხალხის უფლებობა და დანაკარა.
ასეთ პირობებში ცხოვრობენ უველას კლასის და პრეფესიის ქალე-
ბი, რომელთათვისაც განსაკუთრებით აუტანელია ეს მიმე ცხოვრე-
ბა, ვინაიდან იგინი იძულებული არიან შიმა-კაცებოვით იბრძოდონ
არსებობისათვის, ჩვენ ვახსოვს იმ ქალთა აღთქმა, რომელთაც
მონაწილეობა მიიღეს პოლიტიკურ ბრძოლაში კაცობრიულ უფლე-
ბების მოსპობლათ და ამ წმიდა მიზანს შესწირეს თავისუფლებას
და სიცოცხლე და ერთხმით ვაღიარებთ, რომ ქალთა მდგომარეობის
გაუმჯობესება არ შეიძლება მანამდე, სანამ პოლიტიკურათ არ გათ-
ვისუფლდება საერთო ჩვენი სამშობლო. ის უფლებები, რომელ-
ნიც ქალთა შიმა-კაცებთან გათანასწორობისათვის აუცილებელია
ჩვენთვის, მხოლოდ მაშინ მოგვენიჭება, როცა რუსეთის წეობილე-
ბა ძირიან-ფესვიანათ შეიცვლება და დამუარდება საერთო თავისუ-
ფლებასა და თანასწორობასზე, განუჩხვლათ სქესისა, კრფებისა
და სარწმუნოებისა“.

მიტინგმა სხვათა შორის გადაწვეიტა მოითხოვოს დაუფლებე-
ლი ომის შეწვეიტა, დამოუხმებელი კრების მოწვევა საყოველთაო,
თანასწორ, ფარულ და პირ-და-პირ არჩევნების წესით, განუჩხვ-
ლათ სქესისა, კრფებისა და სარწმუნოებისა მანამდისინ კი სვინდი-
სის, სიტუვის, ბეჭდვის, კრებების თავისუფლება, ბინის და პირფ-
ინებს ხელუხლებლობა და უველას პოლიტიკური და რელიგიოზური

დამწამავების განთავისუფლება; შეიცვალეს სტრუქტურ-ეკონომიური პირობები რუსეთის მცხოვრებთა უმეტესობის სურვილის და ინტერესებისამებრ; მიეტეს ქალებს მამა-კაცების სწორი უფლებები, როგორც სამოქალაქო, ისე პოლიტიკურ საქმეებში, ქმნიან ქალთათვის უფლებათა შეუზღუდავთ, ევკლას საფეხურის ქალთათვის თანასწორათ და სხვა და სხვა.

მაისობას ვაწმავში მომხდარ არეულობის დრას ვიტყვიან მოქალაქე 5000 კაცი შეიკრიბა, რომელსაც აქეთ-იქიდან ჯარი მოადგა და ხმის ამოუღებდა თოფები დაუშინა. ერთი სრულით მოკვდა და დაჭრა 106 კაცი. სამის დღის განმავლობაში ვაწმავში მოკვდეს და დაჭრეს 500-ზე მეტი კაცი (,ნ.').

პასუხათ ილია ჭავჭავაძის.

გავიდა მცირეოდენი ხანი ჩემი კორესპონდენციის (მოგ. № 13) დაბეჭდვის შემდეგ და ბ-ნმა ილიამ, რასაკვირველია ჭავჭავაძემ, მთავისებურის რიხით «ივერიის» მე-ნაწილში აუწყა სრულიათ ივერიას, რომ დიდი იერიშისათვის ვემზადები და ეს მხოლოდ მოწინავე შეტაკება ანუ მტრის დაზვერვა არისო. გავიდა კიდევ რამოდენიმე დღე და ქვეყნიერობამ იხილა სასწაული: ერთ დღეს დაიბადა ორი «ივერია», «ივერია» ძველის ბატონისა და «ივერია» ახალი ბატონისა, ე. ი. ნამდვილი «ივერია» და «ივერიის» დამატება. ამით ბატონმა ილიამ ერთხელ კიდევ მისცა საზოგადოებას საშუალება თავისი სულიერი ავლა-დიდების გათვალისწინებისა. პასუხი იმისი ბრავ-მორეული, მტყუანი კაცის ოინებს უფრო წააგავს, ვიდრე მართალი ადამიანის დინჯსა და დალაგებულ საკამათო პასუხს. მაგრამ, ეს ხომ „არ ახალია, ძველია“ ილიას ოინბაზობაში. ერთათ ერთ თავის გასამართლებელ იარაღათ და სიმართლის აღსადგენ-დასამტკიცებლათ, ილიას მოპირდაპირე ადამიანის მასხარათ აგდება და ლანძღვა-გინება აქვს მიჩნეული, რის საუკეთესო მაგალითს მისი პასუხი წარმოადგენს. დეე ფლობდეს ამ არა სახარბიელო იარაღს, ჩვენ არ შევეცილებით. მაშ რა ქნას ქანც გამოლელულმა, მტყუანმა ადამიანმა, თუ რომ ოინბაზობას არ მიმართა, მით უმეტეს, როცა კაცი შეჩვეულია ასეთ ადვილ ფანდებს. სხვის საბუთების გადამახინჯ-გადმომახინჯება, ლანძღვა-გინება, თავისი საბუთების ერთმანეთში დომხალივით არევა, გაგრძელებ-გაქიანურება და შიგ ყალბი საღებავებით დაფერილი დარფა-დარფა, მოქარგულ-მოხატული ჭრელ-ჭრელი, წუთისოფელ მოქმული ლათაიების ხმარება ილიას თავის გამართლება გონია და ამითი უნდა შეამსოს ყოველივე ნაკლი თავისი საკამათო წერილისა მოპირდაპირე ადამიანის მიმართ. მერე ამაყათ ინდაურივით გაიფუყოს და საზოგადოებას თავ-მოწონებით შეძახოს: აბა შემომხედეთ მე და ჩემ დიდბუნებოვან ნიქს რა გავგიმაგრდება ქვეყანაზე, ხედავთ როგორ მოუფრახე კისერი ჩემს მოპირდაპირესო? განცვიფრებული საზოგადოება (საზოგადოება ილიასი) პირჯვარს იწერს და ლაღადებს:

„იმას ვერა ჭავს ვერავინ, გრძობის მტაცხლები მწერადი, ლომია ედეს განრისხდეს მარად ქმობისა მღერადი, იტყვის მჭკვრსა და გზიანსა, უხერია მართლის მწკვრადი, არის გულ-წრფელი, ზნე-ქველი მსნე, მსრბელი, მოუფერადი.“

და მოსანი იმით წახალისებული და დაიმედებული, რომ ამის შემდეგ ზოგნი მოკამათენი გადიკარგებიან უკვალოთ, ზოგნი უდროვით გამოესალმებიან წუთი-სოფელს, და ზოგნიც დევნილნი სამშობლოდან სხვა ქვეყანას შეეფარებიან, ყოყოჩობს ვითარცა გამარჯვებული ყვინჩილა. მაგრამ ხალხის

საბედნიეროთ ილიასთანების სავალალოთ, ბევრი მის გვარი ცრუ კერპი დაამხვრია დღევანდელია ცხოვრებას და ერთ მოდის მოსანს ჯავრი, თუ თანამედროვე ცხოვრების კრძახებში დაბეჩავებულმა საგურამოელმა გლეხებმაც წინ გაუსწრეს მას. ილია ჭავჭავაძის ზნეობრივი სიმახინჯე და აზრით ჩამორჩენა «მოგზაურის» რედაქციის და მისი კორესპონდენტების ბრალია? მაშ რატომ ასე ურცხვით და თავზე ხელ-აღებულათ გვაბეზლებს და ბრალსა გვდებს, «ხალხი აგვიმხედრესო?» თუმცა ილიას ფანდები აშკარაა ახლა ყველასათვის, მაგრამ მე ილიას არ შეუშინდები და ნურც იმედს იქონიებს, რომ გავექციე, თუნდ ამაზე უარესადაც დამაბეზლოს, რადგანაც სიმართლე ჩემს მხარეზეა და «ვისაც სიართლისთვის სიკვდილი დაზარებია, იმას დედის ძუძუ შხამათ შერგვებია».

აი რა შესავლით იწყებს ილია თავის ვრცელ წერილს: «ივერიის» მკითხველთ უკვე მოეხსენებათ, რომ „მოგზაურში“ № 13 დაბეჭდილი იყო კორესპონდენცია, რომელსაც თუმცა სათაურათ ჰქონდა „საგურამოს და ქობორტის საზოგადოება“, მაგრამ უფრო მე ვყავდი მიზანში ამოღებული და ჩემი ადამიანური ღირსება.. (რატომ აგრე გგონიათ ბ. ილია? და თუნდაც, რომ აგრეც იყოს „ბურჯი საქართველოსი“ რისთვისა ხარ თუ ყველაზედ მეტი არ მოგეთხოვოს!) ავტორი „მოგზაურის“ შემწეობით მე მამრალებს, — ვითომც მხეცურ გულქვაობით და სამარცხვინო ავზნეობით ვეპყრობოდე საგურამოს გლეხ-კაცობას და ამისათვის ერთმანეთზე ცოტათ თუ ბევრათ შეუწყნარებელს ამბებს მოგვითხრობს ისეთის კანდიერებით, თითქოს მართალია (?) და ისეთის გახარებით თითქოს ოქროს მადანი უპოვია“-ო და სხვა... „თათარს სიხმარში ფლავი აგონდებოდა“! ილიას საქმეც ასეა: სულ ოქრო და ოქრო, მაგრამ ეს სიმახინჯე ბანკის ბრალია.

„მოგზაურის“ № 13 დასტამბული წერილი, რომელსაც თქვენ ასე უსაზღვროთ აუღელვებინართ და რომელიც თქვენის ფიქრით ვითომ კიდევ გააბათილეთ, სრული ჭეშმარიტებაა, რასაც ქვევით განვიხილავთ ცოტაოდენი ახალი ამბების დამატებით, მანამდე კი მოვუსმინოთ სიმართლის მოსანს!

«მართალია (განაგრძობს ილია) გლეხ-კაცი უფრო შესაბრალისია ვიდრე თავადი და აზნაური, მღვდელი ან ვაჭარი, მაგრამ განა აქედან ის გამოდის, რომ ყველა ესენი ადამიანები არ არიან? (ბატონო, იწამეთ ღმერთი დაიჯერეთ, გლეხი თქვენ ადამიანობას არ გართმევთ, პირიქით, სისხლსა ღვრის ქვეყანაზე ადამიანობის დასამყარებლათ და თქვენც იყავით ადამიანური გრძობისანი, ნუ შეუშლით ხელს მას ამავე უფლების მოპოვებაში) განა ცოდვია-ო (მოგვიწოდებს ილია) ამათთვისაც ვიზრუნოთ და თავი შევიტკიოთ! (ნეტა ვიცოდე მაშინ რაღას ფიქრობდი როცა წერდი: „რომ ბედში მყოფი შენ ძნათ მიგაჩნდეს ეგ ვერაფერი სიყვარულია, საქმე ის არის კაცს ის უყვარდეს ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია») გვიბძანე შენს საღვებოქლოთ: მაშ ვიღასთვის წერდით ამას?) რაკი ცხოვრებას გლეხებთან ერთათ ესენიც გაუჩენია (განაგრძობს ილია) სამართლიანათ თუ უსამართლოთ, ერთი კალმის მოსმით გვიდა დედამიწის ზურგიდან წავშალოთ—მართალია თავად-აზნაურობამ, როგორც წოდებამ, როგორც ცალკე კრებულმა, დიდი ხანია თავისი დრო მოქცა, მაგრამ თავად-აზნაურობას, ვით კაცს, ადამიანობა ხომ შერჩა (ახირებული ხასიათისაა ეს ჩვენი ილია, ვინ გეწინააღმდეგება მაგაზე). ვინ რას ემართლება, რომ დღეს კაცი ისე არ გაუვლით წიხლი არა ჰკრას თავადს ან აზნაურსა ან მათ ხსენებაზე დობლები არ წამოყაროს და სხვა“... აი ბატონებო ხომ ხედავთ ილია საღამდის მიუყვანია სასოწარკვეთილებას, რომ თავისი საკამათო საქმე დროებით გვერდზე გადაუდვია, სრულიათ უადგი-

ლოთ მთელი თავად-აზნაურობის ვეკილ-აბეკუნობა უკისრია. ესეც არ უკმარნია ბ-ნს ილიას: ბრწყინვალე წოდებისა და მათი საქმეების დასაცველათ თავისი ზრუნვა-პატრონობა მცირეთ მოსჩვენებია და ყველა კაცს იწვევს ამ ასპარესზე სამოქმედოთ. მაგრამ თუ ამავე დროს ვინმემ გაბედა და ილიას ნებადაურთველათ გლეხების სასარგებლოთ კრინტი დაძრა, ვაი მის გაჩენას! ან თუ გლეხებმა, ყელში თოკ წაჭერილებმა, სულის მოსაბრუნებლათ გაიფართხალეს, ურცხვათ და საქვეყნოთ გაჰკვივის მამაზღარის ჰანგზე: «აბა მიშველეთ, გლეხები ამიხედრეს გლეხებს მისევენო!» აი ილიას ჩვეულებრივი ხერხები და მრავალჯერ ნაცადი მწერლოური ოინბაზობა! ყველა ამეების შემდეგ, ბრაზით გული უსკდება, ჯავრი მოსდის, როცა მის ნასროლ ტალახზე და ბეზლობაზე გლეხები ია ვარდის თაიგულს აღარ ესვრიან, და ბრმათ აღარ აღმერთებენ. გაქრა ძველი დრო დადებული მგოსანო! გაქრა და ქკუასთან შორს იქნება იმის დაბრუნებაზე ოცნებობა. რაც შეეხება ილიას ნათქვამს, ვითომც ჩვენ გლეხები აუმხედრეთ, ეს ისეთივე სიცრუე ცილის-წამება და დაბეზლება არის როგორც სხვა მრავალი მისგან ჩადენილი, რასაც აქვე დავამტკიცებთ ილიას საველოთ და გასაწითლებლათ. რომ უფრო საბუთიანი იყოს ეს დამტკიცება უმჯობესია მთავრობის კაცი, ჯარის უფროსი ნიკოლოზ თვედორის ძე კადურიანი ვალაპარაკოთ. ექს გარეშეა აღნიშნული პირი გლეხებს არ გამოესარჩლებოდა თუ კი მათ იოტის ოდენა დანაშაული ექნებოდათ. კადურიანი სწერს დუშეთის მაზრის უფროსს: საგურამოში სამეგალითო სიწყნარე და სრული სიმშვიდე სუფევს, თუმცა გლეხებს ყოველივე კავშირი გაწყვეტილი აქვთ მემამულეებთან. ყოველგვარ ძალ-მომრეობას გლეხები ძალიან ერიდებიან; ჩვეულებისამებრ შრომობენ თავიანთთვინ და ვთხოვთ განკარგულებას, რათა ჯარი უკანვე გაიწვიოთო. იგივე კადურიანი აი რა პასუხს აძლევს მემამულე სტაროსელსკის ამ უკანასკნელის თხოვნაზე. (სტაროსელსკიმ თხოვა საგურამოელების აკლება-დაწიოკება) „მე ჩემო ბატონო ჩემი ინსტრუქციით ვმოქმედობ, რაც საკმაოდ კარგათ მესმის და თუ თქვენი გლეხები თქვენთან არა მუშაობენ ეგ იმას არ ნიშნავს, რომ უწესოებას რამეს ახდენდენ ან ძალ-მომრეობას რამეს სჩადიოდნენ. მიჩვენეთ რამე ძალ-მომრეობა, რომ დავსაჯო კლეხები, თორემ ისე მარტო თქვენი სურვილით უდნაშაული მშრომელი ხალხი დავაწიოკო ეგ ჯერ საქირო არ არისო. და მართლაც, ილიას გულ-გასახეთქათ და საგურამოს გლეხების სასახლოთ, ამიერ იმიერ საქართველოში ბევრი მაგალითი არაა რომ ასე ერთობით, ასე თავ-დაქერით ემოქმედოთ გლეხებს. მხოლოთ ზიზდი კი დიდი აქვთ ბატონებისა „აქედან რომ გადაგვასახლონ, მაინც ჩვენ მემამულეებთან არავითარ კავშირს აღარ ვიქონიებთო“ ასე გაიძახიან ტყავ-გამძვრალი გლეხები. პირიქით გლეხები თითონ ყარაულობენ მემამულიების ქონებას, რათა პატრონებმა არ დაწვან და ჩვენ არ ვადმოგვაბრალონო. გლეხებს მხოლოთ ის უნდათ და იმას აქცევენ სასტიკ ყურადღებას, რომ მათი მოძმე არ გამოვიდეს პირის გამტეხი. მაგრამ აქაც, გლეხებთან პირადი ანგარიში არ აძლევს ილიას მოსვენებას. მაშ რის ბანკირია ილია, თუ რწყიოს არ გაატყავებს და, შემთხვევით არ ისარგებლებს.

ქვევით ილია მამაშვილოურის მზრუნველობით, და გულისტკივილით დაძენს: „და თუ გლეხ-კაცობა დღეს თავისას მაინცა და მაინც არ იშლის და კერძო საკუთრებას ხელს ატანს, ეს ცოტათ თუ ბევრათ შესაწყნარებელია, იმითი კი არა, რომ სიმართლე რამ მიუძღოდეთ, არამედ იმითი, რომ დღევანდელი მოძრაობა სოფელს ცეცხლსავით მოედო მთელს საქართველოში და ყველა ნებით თუ უნებლიეთ (?) თან წა-

იყოლია. აქედან ის არ გამოდის, რომ კაცმა დიდის მწუხარებით არ შეხედოს იმისთანა ამბავს, როცა კაცს სხვა საბუთი არა მიუძღოდეს რა იმის გარდა, რამემც კეთილ-შექცეს და შენ ბევრი-ღ ამიტომ შენ უნდა წაგებოთ და მემარტო-თოსო. (აი რას შეუშინებია ილია) აბა უკიდურეს სილატაკი-დან, უდიდეს სიმდიდრემდე რამდენი საფეხურია, რამდენი კი-ბეა (ვაშა ილიას, გამოცანა ერგება!) რამდენი ერთი მეორეზე მეტნაკლებია; მოდი და გაარჩიეთ, რომელმა რომელი უნდა გლიჯოს და წეწოს მთელ ამ დიდ მანძილზე. კერძო საკუთრება სამართლიანათ თუ უსამართლოთ, ჩვენდა საბედნი-ერთოთ თუ საუბედუროთ (დამშვიდლით ილიავ, უფრო თქვენდა საბედნიეროთ) ჯერ კიდევ დიდხანს იქნება დიდ პატივში და იმის საბიეღზე ძალ-მომრეობა, ერთმანეთზე მისევა, ვინც უნდ იყოს იათათ არ დაუჯდებოა“ და სხვა... ხომ გაიგე მკითხველო სად ეწვის ილიას! ახლა როგორ ოსტატურათ აშინებს და უფრთხილდება გლეხებს! აქედან აშკარა საგულისხმოა რაც უდევს გულში ილიას. სახელდობრ ის, რომ კაცმა შემთხვევით უნდა ისარგებლოსო: ესე იგი ილიას შემთხვევა ეძლევა, თავისი ნებართვით და ბილეთით მენახშირე-ებზე გაყიდული ტყე, რომელიც მართლ-მორწმუნე შამადიანის თავივით გაუპარსნიათ, გლეხებს გადააბრალოს და მკვდარი ცოცხალზე გაყიდოს; რასაკვირველია თუ კი სანატრელმა შემთხვევამ ხელი მოუშარათა.

ახლა ილიასგან ვითომ გაბათლებულ ფაქტებს დაუბრუნდეთ და გავსინჯოთ როგორ თავისებურათ ხსნის ილია მექათვე დედაბრის სამსახურის თავდაუნებებლობას და გაჯიუტებას. უეჭველია აქ დატოვებს ის ჩვეულებრივ ოინბაზობას და დიდებული მგოსანი გამოიჩენს „მოქალაქეობრივ პირდაპირობა—სამართლიანობას და ადამიანობას“ ე. ი. იმას, რასაც დიდის რიხით სხვისგან თხოულობს და იტყვის ისე, როგორც ნამდვილათ იყო საქმე. მაგრამ, ვაი სირცხვილო! თავადი სხვაში ეძებს ასეთ ღირსებებს, თითქო მისთვის ის საჭიროც არ იყოს. რახან ილიკოს არა აქვს ამდენი გამბედაობა ისევე მე გეტყვიო. ხსენებული დედაბერი ილიასთან მსახურობდა, თვეში 3 მანეთათ. არეულობამდე ილიაზედ ირიცხებოდა დედაბრის ჯამა-გირი 80 თუმანი. აქედან ცოტა რამე დახარჯული ქონდა ილიასგან ჭირნახულის წადებით თუ ტყით, დანარჩენი ისევე ილიაზე იყო. და აი სწორეთ ეს გარემოება აიძულებდა მექათმე დედაბერს ილიასთან დარჩენილიყო და არა ილიას მათლაფების ნარეცხები, ან მისი მოურავის ცოლის ცემა-ტყევა და თმით თრევა.

ჩავყვეთ კიდევ ქვევით. ასე თუ ისე ძნის უკან დაბრუნე-ბაზე გვეთანხმება ილია, მხოლოთ თავისებურის „კისრულით“, რამეთუ ჩვეულება ილიასი „რჯულთ უმტკიცესია“. ილიას მტკიცეთ სწამს „მოქალაქეობრივი ვაჟკაცური პირდაპირობა“ და არც ულალატებს თავის რწმენას, მაგრამ იმისი ტყუილები კი არ მაკვირებს; ის უტყუილოთ ისე არ გამოდგება, როგორც თვეში უწყლოთ, კაცა უშავროთ. ილია მხოლოთ ორ შემთხვევას ასახელებს ძნის უკან დაბრუნებისას. ერთს ექვსი წლის წინეთ ს. წიწამურაში და მეორეს შარშანდელს ს. გურამიანთ-კარელ გლეხთან. მე კი სამს შემთხვევას ჯერ მარტო შარშანდელს და ისიც ახალსოფლის გლეხებისას მოვაგონებ. წიწნა კანიაშვილისას, ზაქარია ყველაშვილისას და გაბო ინა-შვილისას. ვინ გაუბრუნა ძნა ჯერ მარტო ამათ, წასულს ზა-ფხულს? ესენი სულ ახალსოფლელები არიან და დანარჩენები კი შენ თითონ მოიგონე. გაბო ინაშვილს, რომელსაც ქირის ურმით მოეტანა თქვენთან ძნა, 2 მანეთის მაგივრათ 6 მანეთი გადაეხადა ურმის ქირა, რადგან თქვენის წყალობით 1 გზობის მაგივრათ 3 გზობა გაეკეთებია. „მეველე სადლა იყო ძნა რომ

წახდინეს“-ო თავისებურის ჭრელი კილოთი კითხულობს ილია. ეს თავის თავს ჰკითხოს უკეთესი არ იქნება?! რადგანაც საგურამოს ყველა მუშაბუღეები და მათ რიცხვში ილიაც, შეველეს ისე იმსახურებენ თავიანთ კერძო საქმეზე, როგორც სახლის მოჯამაგირეს და აბა ჩვენ რა ვიცით მეველე, იმდროს, როცა ძნას ახდენდნენ ილიას რომელ საქმეს აკეთებდა. და თუ ამაზედ შენიშნეს გლახებმა მემამულეს, მაშინ ხომ მშვიდობით, თუ გაასწარ კაი ბიჭი იქნები.

კიდევ ჩავიკითხოთ ქვევით ილიას მიერ ხელის-ხელ საგოგმანები მავალითები. ჯარის მოწვევას ჩემის მხრით აღარავითარი ახსნა და განმარტება აღარ უნდა. მოდი ისევ ილია ვალაბარაკოთ, გავიგოთ რას ბძანებს ამაზე თავის გასამართლებლათ, რომ უფრო კარგათ დაეინახოთ მგოსანი თავით ფეხამდე. «მაშ რა უნდა მექნა, როდესაც გლახ-კაცობა ჩემზედ ამხედრდა, დაწვა დანიავებას მიქადა, მოჯამაგირეები გამირეკა, იმოდენა სიმძიდრე (რომლითაც ღირსეულათ ტრახობს) უპატრონოთ მელუბებოდა, მოჯამაგირეებს სხვა სოფლებსაც აღარ მიყენებდნენ (არ დაგვიწყდეთ ეს ჭორი პოეტო) ამიტომ მაზრის უფროსს დახმარება ვსთხოვე და ღმერთმა უშველოს იმანაც ამისრულა თხოვნა. ამითი მოსალონელი უბედურება, რომელსაც მომზადებდნენ გლახების ამხედრებით და მოსევით „მოგზაურის“, რედაქცია და ლილა გახუნებული კორესპონდენტი (ამ სიტყვების შემდეგ დიდებული მგოსანი სხვას სწამებს ჯაშუშობა-დაბეზღებას) და როგორც იყო თავიდან ავიცილე იმათგან მოსეული ღვთის რისხვაო. „თავის ვრცელ ოინბაზურ წერილში ილია ქავჭავაძე რამოდენიმე ალაგას მისაყვედურებს: ტყუილი არ ეხერხებაო, ტყუილს ჰკვა და გამოცდილება უნდაო და თან ქართულ ანდაზას იმველიებს: „არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისიო“. შემოთ მოყვანილმა ხელოვნურმა ჯაშუშობამ „მოგზაურის“ რედაქციის და ჩემ შესახებ, ისეთი ფასი დაღო პატროსან მგოსანს, რომ შემძლია თამამათ ვთქვა მის შესახებ: „კიდევ შეჯდა მწყერი ხესა, კიდევ იყო გვარი მისი“ მეთქი. მხოლოდ აი რას კითხავს ნამუსიან ილიას უნამუსო კორესპონდენტი: მაპასუხოს, თუ გლახები ისე აუმხედრეთ და გადაურჩეთ, რომ აკლეს დაწივებას და გადაჭრა-დახოცვას მაზრის უფროსის მიერ გამოგზავნილმა სტრაჟნიკებმა გადაარჩინეს; თუ იმავე გლახებმა სხვა სოფელი მოჯამაგირეები აღარ დაუყენეს, მაშ ვიდრე მისი მსხნელი „სტრაჟნიკები“ მოვიდოდნენ რატომ ხელი არ ახლო მის სანაქებო მესაიდუმლეს სოფ. კოტორაანთ-კარელ გლახს ბედუკაძეს ს. ზაქაროელ გლახს ზაქარა ახოებრაშვილს, მებაღე იმერლებს, მოურავს, იმის ცოლს, და მეფუტკრე რუსს, „მოგზაურის“ რედაქციისა და იმის კორესპონდენტის მიერ შენზე ამხედრებულმა გლახებმა. აბა რალა გითხრა! კაის მთქმელს, კარგი გამგონეც უნდაო! გაიხსენე ჯარის უფროსის „ოფიციალური“ მიწერილობა მაზრის უფროსთან, მოიგონე იმავე ჯარის უფროსის პასუხი სტროსელსკის მიმართ და შეუდარე შენს სანაქებო ბეზღობა ცილის-წამებას „მოგზაურზე“ და მის კორესპონდენტზე. ნუ თუ ამის შემდეგ ოღნავ მაინც არ უნდა გაწითლდე?

მაგრამ აი ილიას კიდევ სად მიუგნია სიმართლის წყაროსათვის ჩემდა გასამტყუნებლათ. „მე, თუ საქირო იქნება და საქმე იქამდე მიმივა თუნდ მაზრის თუნდ საგუბერნიო და თუნდა მთავარ-მართებლის სამპარტველოებიდან შემძლიან გამოვიტანო ბეჭედ დასმული დასამტკიცებელი საბუთი იმისა, რომ ამ საქმეში უდანაშაულო ვარო“ ერთის შეხედვით ილია გულუბრყვილო მკითხველს „უსამართლოების ნადვერდალზე დამწვარ-დახრაკული“ მსხვერპლი ეგონება. მაგრამ აგრე არ არის! ილიამ იცის სად როგორ უნდა მოიქცეს. მხოლოდ მე

ღმერთი გამიწყრა და ის ველარ მოვიგონე წინათვე ილიას თუ საქმე გაუჭირდებოდა შემოხსენებულ დაწესებულებებს მიმართავდა ჩემდა გასამტყუნებლათ, დასამტკიცებლათ და ბეჭეობა დასასჯელათაც, მაგრამ ჩემისთანა „წინაწინა კორესპონდენტი“ ისეთ დიდ საქმეს როგორ მოიგონებდა რაც ილიამ საბუთათ მოიყვანა. ეს ხომ მისი მაღალი ნიჭისა და მოქალაქეობრივი ვაჟკაცობის მონობლიაა! შემოთ ილიას მიერ დასახელებულ-დაწესებულებებში ხომ ყველაფერი სიმართლესე, კანონზე, და ღვთის სამართალზეა დამყარებული! იქ ოცტის ოდენა «იადლიშობა და თადლითობა» არ შეიძლება!

მოუსმინოთ კიდევ ილიას: «საგურამოში არც ერთი მტკაველი სანადელო მიწა არც მე და არც ჩემს მეუღლეს არა გვაქვს, მიწა სულ ზალიკო გურამიშვილისა არის და ისიც, როგორც სნეული ადამიანის მამულ-დედული, მთლათ სააპეკუნოა და არავითარი უფლება არა მაქვს სხვის მიწაზე ან ნება მივცე, ან დაუშალო ვისმე ზეზე სახლების აშენებო». აი კიდევ ერთი იმ მრავალ ოინთავანი, რომლითაც ცნობილია ილიკო ქავჭავაძე. მას ვერ გაუგია, რომ საღმა კაცმა თუ სნეულის სახელით ავკაცობა ჩაიღინოს ესე იგი სნეულს ამოეფაროს და ისე ატყაოს ხალხი, ეს იმ სნეულზედაც უარესი სნეულება იქნება. თადეოზ გურამიშვილის (მამა სნეული ზალიკოსი და სიმამრი საღი ილიკოსი) სიტყვებზე შეიაც, ხომ ზალიკო გურამიშვილი ავათ იყო და აგერა მას აქეთ რამოდენა ხანია, რაც თადეოზი გარდაიცვალა. ვინ ატყავებს სნეულის წილ საგურამოელ გლახებს, თუ არ ილია ქავჭავაძე? ვისთან აქეთ საქმე გლახებს? ილიასთან. მაშ ვინ დააბრუნებინა სნეულის მიწაზედ მოსული ძნა უკანვე წინამურველ, გურამიანთ-კარელ, და ახალ სოფელ გლახებს? მაშ ვინ ემუქრება და აშინებს გლახებს მათ უსამართლოთ, აყრა-გადასახლებაზე თუ არ ილია ქავჭავაძე? ეს არის ილიასებური «მოქალაქეობრივი სამართლიანობა» და პირდაპირობა, რომ კარგად მყოფი კაცი სნეულს ამოეფაროს. სთქვი მგოსანო სიმართლე, ნუ შედრკები, თუ კი სოფლათ გლახებს ეუბნები ხოლმე: „თუ ვინცობაა გამაჯავრეთ და თქვენი გადასახლება მომიხდა, კარგი სახლების საფასური მეტი მოძინდებო“. აქ კი თავის სიტყვების დასამტკიცებლათ მოჰყავთ საბუთათ საბმელი და საქათმე. მაგრამ ილიას ყველაფერი ებატება. აი წყლის აკრძალვასაც ასე ხსნის თავისებურათ, რადგანაც ჩვენ პატარა შეეცდომა შეგვებარა და ახალსოფლის მაგვირათ ს. გურამიანთ კარი დავეწერეთ. ამას იხვევს ილია ხელზე და წყლის მდებარეობაზე და მანძილზე ვგითითებს „თუმცა თეზამის წყალი იყინებო, გვეთანხმება, ილია ს. გურამიანთ-კარის პაწაწა წყარო ხომ არ იყინება და ხუთს სოფელს ამ წყაროზედ უთითებს. ან კიდევ „ფშანი და არაგვი ხომ ახლოა ვიდრე კორესპონდენტის მიერ მიუვალ ტყის წყაროს წყილიო. ახლო მე ვასწავლი ილიას იმ ადგილს სადაც ჩემ მიერ დასახელებული წყარო გამოდის და გავზომოთ ახალ სოფლიდან იმ ჩემ მიერ დასახელებულ ტყის წყარომდე და ანუ სოფელ გურამიანთ კარის წყარომდე. (არ ვიტყვი ფშას და არაგვს რადგანაც ესენი კიდევ უფრო შორს არიან). ან ეს ერთიბეწვა გურამიანთ კარის წყარო რას ეყოფა ხუთს სოფელს ან იქნება გივი სტარასელსკი ქეიფზედ არ არის (იმან ხომ ხშირათ იცის ეს) და არ ძიუშვა წყაროზე. ანუ ზევიდან ქვევით სამსე კოკების ზიღვა უფრო ადვილია, თუ ქვევიდან ზევით და მერესით ჯოჯოხეთ გზაზე, როგორც არის გურამიანთ კარიდან ახალსოფლამდე ზამთარში. შემდეგ ამბობს ილია: «ხსენებულ დროს განმავლობაში კი-არა შემოდგომიდან გაზაფხულამდე მამაკაცი არამც თუ კოკების დამტყვევით და გაყინვის მიზეზით მომკვდარიყვეს, სხვა მიზეზითაც არ მომკვდარაო.

ამას ამტკიცებს გურამიანა კარის მღვდელიო. თქვენი მღვდლის სტატისტიკისა კი რა მოგახსენოთ როგორ მიყავს და ამას კი გულ ახდით გაგებდავთ და მოგახსენებთ, რომ გიგია ბიჩინ-გაურს ანტონა გორგასაძემ კოკები ჩამოამტვრია, გაცივდა, გაიყინა და მოკვდა. ხოლო თუ ამ კაცის სიკვდილი დაეკარგა თქვენს მღვდელს, მაგასაც ქიზიყელი მღვდლის საქმე დამართნია, რომელსაც თურმე პარასკევი დაეკარგა. ან იქნება კარგათ ვერ დამარხა, მიწიდან ამოძვრა და გაიპარა. თქვენ მაინც არა გჯერათ: „ავთომყოფმა კაცმა ორი კოკა როგორ დაძრაო“ მიხიბრდებით და ახლა მეც ეჭვი შემეპარა მიცვალებულის მოუსვენრობაზე. მოდი და ნუ დაიჯერებ, მღვდელიც ამოწმებს! მღვდელი ხომ ტყუილს არ იტყვის თავის დღეში!

ახლა ცოტა-ოდენი საბალახოზე ვთქვათ. ამაზე ხმასაც არ ამოვიღებდი, რადგან ყველამ იცის ამ მხრით გლეხები რა გვარ ცეცხლში არიან მემამულეებისაგან, მაგრამ რადგანაც ილია თავისებურ ოინბაზურათ ხსნის და რადგან „ზაკონის კანონის“ კაცია (არ დაგავიწყდეთ მომრიგებელ შუამავლათ უმსახურნია კარგა ხანს და ეს ხომ იცით რა შიძიმე მოვალეობაა). გლეხთა დებულების კანონში დაახლოებით ასე უნდა იყოს საბალახოს საქმე: 1. მემამულეს ნხოლოთ მაშინ შეუძლია საბალახე გადაახდევინოს გლეხს, თუ იგი ადგილი მხოლოთ განსაკუთრებით საბალახე ადგილათ ითვლება. 2. თუ გლეხს შვიდ სულ საქონელზე ზევით ყავს. 3. ამისთანა საბალახოში 25 კაპეიკი წელიწადში, მაგრამ ილია თავისი ბაგეებით აღვიარებს: მე 60 კაპ.— 1 მან. ვახდენებ წელიწადში სულ საქონელზედო. მერე იცით როგორ მიწაში, სახნაჟში, ე. ი. იმ მიწაში, რომლიდანაც მებატონეს თავისი ზურგით მეოთხედი სახლში მიართვეს საქონლის მოსაბრუნებლათ. საბალახოთ წელიწადში ზემოსტენებული ხარკი უნდა იხადოს გაყვლეფილმა გლეხობამ, ისიც რამდენიმე თვეში, რადგან აქ ზიმთარი უფრო ხანგრძლივი და სუსხიანი იცის და ამიტომ მომეტებული ნაწილი საქონელი გომღრებში ყავთ ჩამწყვდეული ხმელ საქმელზედ.

უფრო მეტი სავალალო კი ის არის, რომ საგურამოელი მებატონეების მიწები ერთმანეთშია არეული დომხალივით და რამდენიმე დღიური რომ აქ ილია ჭავჭავაძისა არის, რამდენიმე დღიური იმის გვერდზე გივი სტარასელსკის ეკუთნის, მერე ზალიკო გურამაშვილისა, შემდეგ ტატო ციციშვილისა და ტუტუზა სტაროსელსკისა, ასე რომ ხსენებული საბალახე ერთსა და იმავე დროს ყველა აქ ხსენებულ მებატონეებს უნდა სათითაოთ აძლიონ, ვინაიდგან, როგორც ზევით მოგახსენეთ მიწები ერთმანეთში არეულია და კაცი ისე ფეხს ვერ გადაადგმევინებს თავის ნაქონელს, რომ მეორე მემამულის მიწაში არ გადავიდეს. და ამ რიგათ ყვლეფავენ სათითაოთ ისეთაც ტყავ გამძვრალ გლეხებს. აი ასე იქცევა ცხოვრებაში ის ილია ჭავჭავაძე, რომელიც მწერლობაში თავს იწონებს, როგორც გლეხთა გაჭირვებაზე მოსაჯბრე და მათი მეგობარი. ან კი რა ექნა და როგორ მოქცეულიყო: „ტემისათვის“ მასალა უნდოდა და ცხოველყოფელი მწერალი თუ პოეტი ცხოვრებაში ეძებს მასალას. ილიამაც ჯერ ცხოვრებაში განახორციელა და მერე დასწერა ქალაქზე გლეხთა გასაქირი.

ასე იყო თუ ისე ილიას თავის გამართლება გავიცანით როგორიც გამოდგა. ახლა ბოდიშს ვინდი მკითხველის წინაშე, რომ შევაწუხე ასეთი უსიამოვნო, კერძო კაცის ამბებით, მაშინ, როდესაც კაცი საზოგადო ამბებსაც ვერ ასდის, მაგრამ ეს კურთხეული ილია ძალიან ჭირვეული კაცი ყოფილა: აღარ მეშვება, მემუქრება, „მტყუანს კარამდე უნდა მივყვეო“ და მეც თუ განზე ვავიქე, ჩვეულებრივით გათამამდება და

მართლა მტყუანს დამიძახებს. ძალაუნებურათ უნდა გავყვე და უყურო, როგორ შევა ილია მტყუანთა სამყოფში, მხოლოთ, მკითხველო, გთხოვ პატარა კიდევ მომითმინო: ახლა ილიას ახალ ოინებს მე კი არა, თითონ საგურამოელები გაიმბობნენ; დეე იმათ ილაპარაკონ:

ნიკო ისმაიშვილმა ილიასაგან საყანეთ გასატეხი მიწა აიღო იჯარით. მიწა იყო ძეძვიანი; როცა მიწა გატეხა, ეკალი თავის სახლში წაიღო თონისთვის. მოურავი გაუწყრა და ბატონის სახლში წააღებინა. როცა გლეხმა აუხსნა ბატონს ეს ამბავი, „ძალიან კარგათ მოქცეულა მოურავიო“, უბრძანა ბატონმა და დაითხოვა სახლიდან.

2—ერთხელ ყველა მებატონეებმა პირი შეკრეს ერთმანეთში, რადგან მენახშირეები უფრო მეტს გვაძლევენ ტყეში და უფრო კარგათაც პარსავენ ტყესო, აქაურები კი ნაკლებს გვაძლევენ, თანაც ამათ მეტი ყურადღების მიქცევა უნდა, რომ ზედ მეტი არ გამოიტანონ ტყიდანაო, გადასწყვიტეს აღარ ესარგებლინათ გლეხები ტყით. რასაკვირველია ძალიან გაუჭირდებოდათ გლეხებს, და სწორეთ ამ გაჭირვების დროს ბეგრით სოფლები ილიას წისქვილს უშენებდნენ. ილიაც მიბძანდა ეტლით სამუშაოს დასათვალიერებლათ. გლეხებმა დრო იპოვეს, იშიშვლეს ქუდები და შებღვლეს თავიანთი გაჭირვება: სთხოვეს ნება მიეცა ესარგებლათ თუხდ ფიჩხით, თუნდ ეკლით მაინც, რომელიც ყოველ გაკათაზე სათიბ ბალახივით მოდის. შესივლეს, ცოლშვილი სიცივით და შიმშილით გვეხოცებოა. ილია შევიდა შევიწროებულ ხალხის მდგომარეობაში ღ დათანხმდა მხოლოთ ერთის ახირებულის პირობით. ნებას მოგცემთ გამოიტანოთ საწვავი შეშა, თონის ფიჩხი და იარაღი ურმის მასალათ ზურგით და არა ურმით, ხოლო ისიც შორიდან და არა ახლოდანო. ამაში კი 850 მანეთი გვთხოვა. როცა გამოვიანგარიშეთ, თბილისში ჩატანილი ფქვილი და იქ გამომცხვარი პური უფრო იათათ და სახემწიფო ტყიდან მოტანილი შეშა ფიჩხი უფრო ხელ მისაცემათ და მოსახერხებლათ გვეჩვენა ვიდრე ილიას მიერ დადებული პირობაო.

3—მიხა ისმაილაშვილს თავის სახლის წინ, ეზოში, შიგლობეში, შვილივით გაზდილი თელის ხე ედგა. რადგანაც ტყეები შეკრული, იყო მებატონეებისაგან და იმ ხელათ ფული კი არა ჰქონდა ბილეთის ასაღები, იძულებული იყო ერთათ ერთი ეზოს საჩრდილობელი და კარ-მიდამოს ლაზათი მოეჭრა და გუთანი გაეკეთებია. ილიამ რომ ეს ამბავი გაიგო ძალიან გაუწყრა თავხედ გლეხს: ჩემი ხე როგორ მოსტერიო. მართალია გლეხი უმტკიცებდა, რომ ხე მისი იყო, შვილივით უვლიდა და ზრდიდა მაგრამ „ძლიერთან უძლური მარადის დამნაშავეა“. მაინც ბატონმა თავისი გაიყვანა და გაკეთებული გუთანი წაართვა და წაიღო თავის სახლში. ეხლა რაღა პირით უნდა თქვას ილიამ მამული სნეულისა და მე რა უფლება მაქვსო.

4—რამდენიმე წლის წინეთ, იმავე საგურამოს მემამულე და ქვისლი ილიასი ციციშვილი ესტუმრა ილიას და ახალ მოსავლამდე 30 კოდი პური ესესხა. თავადმა უბრძანა თავის მოურავს დავით გულბათაშვილს აეწყო პური და მიერთმია ბატონის ქვისლ ციციშვილისთვის, რაც, რასაკვირველია, მოურავმა მყის აღასრულა. რაცა მოურავს სამსახურის ვადა შეუტრულდა და ანგარიში მოსთხოვა ილიას, ამან უთხრა მოურავს, ჯერ ციციშვილს 30 კოდი პური გამოართვი, მომიტა და მერმე გაგისწორებ ანგარიშსო. ყოველივე ხვეწნა ამაო დარჩა. ციციშვილმა პური აღარ მისცა და ილიამაც ანგარიში აღარ გაუსწორა დღემდისაც. თუმცა თითონ მოურავი ცოცხალი აღარ არის, მაგრამ სახლობა ისევ ჰყავს.

6—ილაკო ჩალაური მოჯამიგირეთ მდგარა ქავეკვაძესთან. მოურავს სოფლიდან თბილისში ბატონთან ურმით სხვა და სხვა სანოვაგეთა შორის შინაური ფრინველებიც გაუტანებია ჩალაურისთვის. რალაც შემთხვევით გზაზე ერთი ქათამი მოკვდომია მსახურს, როცა სამსახურის ყავლი გაუთავდა და ანგარიშის გასწორების დრო მოვიდა ეს ამბავი დაუხვევია ხელზე ილიას და 8 მანეთი ჯამაგირი დაუხუთნია ერთ ქათამში.

7—ერთ ჯღღეს მებაღემ ილიას ძღვნათ „ნობათი“ მობართვა. როცა მებაღე უკან გამობრუნდა, ხაბაზი პურს აცხოზდა. დაინახა მებაღე და ნახევარი ცხელი პური შესთავაზა სოფლის ჩვეულებისამებრ. ეს ამბავი გაიგო ილიამ, მაშინვე დაითხოვა და ჯამაგირიც 40 მანეთი დახუთა: ჩემი სახლი შენ დაგიღუპნია და ესეც იმაშიო.

8—ანდრო ედიშერაშვილმა სთქვა: (ეს ედიშერაშვილი ახლა თბილისში ალექსანდრეს ბაღში მსახურებს და ეკითხოს). ილიასთან ვიყავი მოჯამაგირეთ. ილიას ერთი გიყი და მოუსვენარი ცხენი ჰყავდა, ასე რომ ეს ცხენი სულ გვება. ერთხელ მიბრძანა ბატონმა ამეშვა ცხენი და იქვე ბაღში გამეშვა თავისუფლათ, და ადგილიც მაჩვენა. მეც ავასრულე ბძანება, როგორც ვსთქვი ცხენი მოუსვენარი იყო. ლომზე ზედ გადამბტარიყო და მარგილზე ჩამოგებულიყო. ამის გულისთვის ილიამ ჯამაგირი დამიხუთა ცხენის საფასური.

9—გასული წლის ნოემბერში—სთქვა დათიკო ბიჩინგაურმა—ილიასი ოთხი მანეთი შემართა საიჯარო, გამოგზავნა მოურავი ფულისთვის; ფული რომ ვერ მიბოვეს საბანი წამართვეს, მაგრამ ილიას საბანი ეკოტავებოდა ფულში და არც მოსწონებოდა. (აბა ბრწყინვალე თავადს ყარტლიანი გლეხის საბანი რას მოეწონებოდა?) საბანი უკანვე გამოეტანებინა მხოლოდ მე და ერთთ ერთი ჩემი „ლილა“ კამეჩი წაგვიყვანეს 4 მანეთში. ერთი თვე ვემსახურეთ ილიას.

10—ამ რამდენიმე წლის წინეთ გიგო ქურდოვანიძეს იჯარით სქერია ილიას ბალი ვაზიანი, ხეხილიანი და საბოსტნე—ზომით 4 დესიატინაზე მეტი. მარანში ილიას ერთი დიდი ბოჭკა ღვინო ჰქონია. ბოჭკას 4 თუ 5 ვედრო ღვინო გასდენია, ეს მას ქურდოვანიძისთვის გადაუბრალებია და თიბათვეში, სრულად გაკეთებული, დათესილი, და მოვლილი ბალი წაურთმევია: „ეს ღვინო შენ მომპარე და კრანი კი განგებ გააფუქეო“. დიდი ზვეწნა მუდარის შემდეგ ილიამ ისურვა მედიატორების დანიშვნა: მოიწვია თავის ნათესავი მემამულის მებაღეები და იმათაც როგორც იმ საქმის მკოდნეთ შემდეგი დაედგინათ: „ვაზის, ხეხილის და ბოსტნეულების მართა შესამუშავებლათ, თუ ქურდოვანიძის შრომას არ ვიანგარიშებთ, ფულათ მოუნდებოდა 350 მანეთი, მაგრამ რადგანაც ჩვენ ილიას ნათესავთან ვართ მებაღეებათ, მის პირად წყენას ვერიდებთ, რათა ჩვენთვისაც ასეთი საქმე არ დაამართვინოს თავის ნათესავს, ამიტომ ზემოხსენებულ ჯამს ზარჯისას ვცვლით 240 მანეთათ და წლის მოსავლის მოგებიდან როგორც ილია ინებებს ისე მორიგდნენ. მაგრამ ილია არც ამ დადგენილებას დაჰყაბულდა: „არ გაძლევ წადი და მიჩვიეო“ ეთქვა ქურდოვანიძისთვის. ქურდოვანიძეც ამ ხანებში მომკვდარა. დარჩენილა ქვრივი ქურდოვანიძისა ობლებით. რამდენიმე წლის ხვეწნა მუდარის შემდეგ უნებებია თავადს „მოქალაქეობრივის სამართლიანობით და მიუდგომლობით“ მხოლოდ 70 მანეთის მიცემა ქვრივ ობლებისთვის. ისიც ერთბაშათ კი არა, წელიწადში 25 მანეთობით. ესეც იცოდდე, მკითხველო, რა წყაროდან: სნეულ გურამიშვილის მიწაზედ ერთ ახალ სოფელს კაცს წისკილი ჰქონია და იმ

წისკილის საიჯარო ქირიდან მოუშორებია თავისი საკუთარი ვალი. თავის წერილში კი ილია თავისებურაქ „ქორთულ-მეტყველობით“ ბრძანებს: მე სნეულ მოყვრის მამულთაქვე მამქესო. აი, ბატონო ილია! ნუ მოიშლებით მთლათ და სთქვით თქვენი ზრდილობიანი სიტყვები: ლილა გახუნებული, ტყუილის გუდა მაწანწალა, ურცხვი უნამუსო, მე უფრო შემშვენის თუ თქვენს ბრძწყინვალეებს? ილიას მრავალ ღირსებათა შორის ერთი ღირსება კიდევ სხვა აქვს: სახელდობ, კაცმა თუ სხვა მოსაზრებით თავის წერილს ზედ თავისი გვარი არ მოაწერა, ამას მგოსანი ექვის თვალით უყურებს და მრავალ მნიშვნელოვანათ ამობს: „ნაყოფი ხისაგან და ხე ნაყოფისაგან იცნობისო“. თორემ რატომ ამოეფარა ორ ასოს თუ ის კაცი არისო. მე მგონია საჭირო არ არის დასახელება, თორემ შეგვიძლია დავასახელოთ არა ერთი მაგალითი ასეთი ამოფარებისა ილიას მწერლურ ცხოვრებაშიაც. განსვენებულ ერთ ჩემ ნაცნობ ბოჭკულს ჰქონდა ასეთი ახირებული ხასიათი: თუ ვინმე ახლოს გაუვლიდა და თავის დაკვრით ქუდს არ მოუხდიდა, გახელებული ბოჭკული ჩააცვიდებოდა: „ვინდა თუ არა, ჩქარა შენი სახელი და გვარი მითხარი, რომ ოქმი შეგიღვიროო“.

ილია თავის წერილში ხშირათ ამბობს: „შეძლებდა უნამუსო კორესპონდენტმა და მატყუარა „მოგზაურის რედაქციამ ვინმე თავზე ხელ აღებულ ვივინდარა მოიქრთამონ და სხვა და სხვა საქმეები დამაბრალონ ამ არა საკადრისი საშუალებითო“. (ილია ამითი საბუთს გვაძლევს ვიფიქროთ მას, რომ ამ რაინდული საშუალებით ხშირათ უსარგებლია. „მოგზაურის“ სიმდიდრისა და დოვლათის რა მოგახსენოთ და ჩემსას კი ვიტყვი დაუფარავათ რომ არ შემიძლია ილია ქავეკვაძესავით სიმდიდრით თავი მოვიწონო; მაგრამ, მიუხედავთ ჩემი ასეთი სიღარიბისა, ილიას თამამათ მოგახსენებ, რომ ყველა ზევით დასახელებულის დასამტკიცებლათ, როცა ნებაეს, მოიწვიოს თავისი გულითადი მეგობრები მედიატორებათ და მე ჩემის მხრით არავის მოვიწვევ. მხოლოდ სიმართლის აღსადგენ-დასამტკიცებლათ ვთხოვ დანტერესებულთ ამ საქმეში დაესწრან სამართალს, რასაკვირელია თუ ამას ილია ინებებს. ამით ვათავებთ ჯერ-ჯერობით მგოსან მემამულესთან კამათს და ვნახოთ შემდეგში რა იქნება.

გ. 5.

საზრახვითის ისტორია მცხარამბთ საუკუნეთი.

(შემდეგი *)

ინგლისის მონარქიის არსებობა დაიწყო ერთი არაჩვეულებრივი მოვლენით. მაშინ, როდესაც პროლეტარიატის ყველა იდეოლოგები ფიქრობდნენ კლასთა მორიგებით შეიძლება სოციალური კითხვის გადაწყვეტაო, პროლეტარიატმა საქვეყნოთ გამოაცხადა „ეს შეუძლებელიაო“. 1831 წ. ნოემბერში ლიონის მუშები აჯანყდნენ ფაბრიკანტების წინააღმდეგ ქირის შემცირების გამო, დაამარცხეს ჯარი და პოლიცია, დაიქირეს საბჭო, მთელი ქალაქი და განაწესეს თავის მართველობათი დროშა—ცხოვრება შრომით ან სიკვდილი ბრძოლით— შეიქნა ლიონის დროშათ. მაგრამ ეს ყმობას მიჩვეულნი ხალხი უცებ გაბატონებით შეშინდა და ვერაფერი გამოიფიქრეს გარდა იმისა, რომ შიშისაგან დამალული ფაბრიკანტები გამონახონ და ქირის მომატება სთხოვონ! აქა-იქ ხმა აღამაღლეს პოლიტიკური უფლებების მოსათხოვათ, მარა მათ სძლიეს „ეკონომისტებმა“ და აჯანყების მიზნათ „მანათზე შაურის“

*) იხ. „მოგზაური“ № 17, მაისი 1995 წ.

მომატება დასახეს; ამით ფაბრიკანტებმა ისარგებლეს და მოლაპარაკება გააქიანურეს. რადგან პარიჟიდან საიდუმლო ცნობა ქონდათ დეპუტატებისაგან, ამ დღეში 40 ათასი ჯარი მანდ იქნებოდა, ამ ათი დღის განმავლობაში მუშები ალაპარაკეს. მიეფერ-მოეფერენ, პოლიციელობა გააწვეიეს (ისიც მუქათათ) და სამ დეკემბერს თავზარი დასცეს, ქალაქში შემოვიდა ბარჩეის ჯარი, მუშებს იბრალი აპყარა, მრავალი დაატყვევა და ასე წესიერება აღადგინა“.

ლიონის საქმემ დიდად დააშინა ბურჟუაზია და პალატამ მეფეს შემდეგი ადრესით მიმართა: «საკუთრების თვით პრინციპი განსაცდელს მისცეს, მრეწველობის თავისუფლება კინალამ მოსპეს, უფროსთა რჩევა უარ-ყვეს. საჭიროა ეს უწყსოება ძირიანათ ამოვარდეს, ასევე თავხედობა სასტიკათ დაისაჯოს. ხელმწიფეო, ჩვენ ბედნიერათ ჩვეთვლით თავის-თავის, თუ საფრანგეთის სახელით მის დეპუტატებს დაგვიხმარებთ ყოველგან მშვიდობიანობის დამყარებაში და არეულობის თავშივე ჩაქრობაში, რომ მით ის წმინდა პრინციპები, რომელზედაც თვით ერის არსებობა დაყრდნობილია, გააგარდეს, ივლისის რევოლიუციის სახელოვანი საქმეები დამკვიდრდეს და ძალა და სამართალი ყოველგან კანონს დარჩეს“.

როცა კაპიტალისტები ასეთ სამკვდრო-სასიცოცხლო ომს უცხადებდნენ პროლეტარიატს, მეგობრები ისევ მორიგებაზე ლაპარაკობდნენ. სენსიმონელთა გაზეთი „გლობი“ სწერდა: „მუშათა კლასის ამაღლება შეიძლება იმდენათ, რამდენათ მას მალარი კლასები ხელს გაუწვდიან. ამ უკანასკნელთაგან უნდა გამოვიდეს ამის მეთაურობა“. ხოლო წვრილ ბურჟუაზიულ პარტიებმა და მისმა ცნობილმა საზოგადოებამ „ხალხის მეგობრებმა“ ლიონის აჯანყება უბრალო შემთხვევათ აღიარეს და ჩქარა დავიწყებას მისცეს. ქვეყნის ყურადღება ისევ პოლიტიკურ მოძრაობამ მიიპყრო.

რესპუბლიკანელთა პარტია ივლისის რევოლიუციით მუშებივით მოტყუებული დიდად ენერგიით და თავის დადებით შეუდგა ახალი მთავრობის მხილებას და მისი ავტორიტეტის დაცემას. ამის საკმაო მიზეზს იძლეოდა თვით მთავრობა. გაბატონებულ ბურჟუაზიამ თავისი მთავრობა გამოაცხადა „იფ მთავრობათ“, მარა ხელ-მომჭირნე ლუი ფილიპემ, როგორც კი ტახტზე ავიდა, თავის თავი იგრძნო არა ბურჟუათ არამედ მეფეთ და მოითხოვა შესაფერი „პატივი“, ე. ი. 18 მილიონი წლიური ჯამაგირი პირადად მას, ცოლს, შეიღებს და სასახლეს კიდევ სხვა, რესპუბლიკანელებმა გაილაშქრეს, როგორც მეფის, ისე კაპიტალისტთა ფუფუნების წინააღმდეგ. პალატაში. მინისტმა მონტლივემ ოპოზიციას შესძახა: „თუ ფუფუნება განიდევნა მეფის სასახლიდან, ჩქარა ქვეშევრდომთა სახლებიდანაც განიდევნებო“. დეპუტატებმა შეურაცხყოფათ მიიღეს მათი „ქვეშევრდომთ“ ხსენება. „ისინი ვინც მეფეს „აკეთებენ“ ქვეშევრდომები კი არ არიანო“. წყენით მიუჯეს მინისტრს, ხოლო წარმოდგენილი პროექტი დაამტკიცეს და მით ფუფუნება თავისთვისაც დააკანონეს. ამ დავაში მეფემ ნივთიერათ გაიმარჯვა, მაგრამ ზნეობრივათ დამარცხდა. ხალხის მეგობრებმა გამოსცეს მრავალი წიგნაკები და ფურცლები მონარქიის დასამცირებლათ და რესპუბლიკის საიდუმლოთ. ამ მოძრაობით შეშინებული პალატის მემარცხენი ოლდიონ ბაროს მეთაურობით შეერთდნენ და გადაწყვიტეს მონარქიის შეკეთება ე. ი. რეფორმების შემოღებით დემოკრატიის ერთი ნაწილის თავისკენ მომხრობა, რესპუბლიკანური მღელვარების შესუსტება და მით ახალი დინასტიის გამაგრება. იშვა დინასტიური ოპოზიციის და 28 მაისს (1832 წ.) თავის ამომრჩეველთ შემდეგი მანიფესტით მიმართა: მთავრობა განაგრძობს მხოლოდ რესტავრაციის პოლიტიკას, მა-

შინ როდესაც ივლისის რევოლიუცია იყო, სამუდამო ცნობა 1789 წ. დიდი რევოლიუციის მიერ გამოცხადებული პრინციპების და უფლებების. აი ეს უკანასკნელად ის ფაქტია და მკვიდრი სამიკველი, რომელზედაც ჩვენ გვსურს ტახტის აშენება...“ ერთი სიტყვით დინასტიურ ოპოზიციამ თავის დროშას დააწერა მონარქია „სახალხო დაწესებულებებით“.

რესპუბლიკანელები ამ ახალი მეტოქით სრულიად არ შეშინებულან, პირიქით კიდევ უფრო გამხნევდნენ, გალონიერდნენ და გადასწყვიტეს რესპუბლიკანელი დენერალი ლამარკის გასვენებით ისარგებლონ და ხუთ ივნის არეულობა დაიწყონ. „ხალხის მეგობარნი“ სხვა საზოგადოებებთან ერთად დაემზადნენ და ხუთ ივნისს ლამარკის ცხედართან მთელ რესპუბლიკანელ პარჩეს თავი მოუყარეს. შეთქმულნი ჩადგნენ პროცესიის სათავეში და პოლიციასთან პირველ შეტაკების თანავე აჯანყება გამოაცხადეს; თვალის დახამხამებაში ბარცადები ამართეს, უახლოვეს ყაზარმას დაეცნ და იარაღი გამოიტანეს, ერთმა ჯგუფმა დაიჭირა არსენალი, მეორემ შატოდოს ციხე და გალიატის სატუსალო, მესამემ მერვე უბნის საბჭო, და ასე მრავალ ალაგას რევოლიუცია გააჩაღეს. სალამოს ნ საათზე არეულობა დაებატრონა პარჩის დიდ ნაწილს. მილიცია მხარს უჭერდა რევოლუციონერებს, პოლიცია და ჯარი უკუ აქციეს. სალამოს რვა საათზე აჯანყებამ მიატანა პრეფექტურ ას და შენობა შემოქალტეს. რესპუბლიკანელთა ორგანოს „ნაციონალის“ რედაქციაში თავი მოიყარეს მეთაურებმა საერთო პლანისა და თავდარიგის შესამუშავებლათ, მეორე მხრით მთავრობა და დეპუტატები თითქმის იმედ დაკარგულნი შეიკრიბნენ სასახლეში შინაგან საქმეთა მინისტრის ტიერის მეთაურობით სათათბიროთ და აი აქ მათ შუა ღამისას გაიგეს საქმის ნამდვილი მდგომარეობა: გაიგეს რომ „ნაციონალის“ თათბირი ფუჭათ ჩაიარა, ვერც ერთ ცნობილმა რესპუბლიკანელმა მოძრაობის მეთაურობა ვერ იტვირთა; მუშათა უბნები სრულიად არ გახძრეულა, პროლეტარიატი აჯანყებას არ მიმხრობია, მთელი საქმე წვრილი ბურჟუაზიის ამართაა. გახარებულმა ტიერმა თქვა, მაშ ჩვენი აჯობებსო და ღამის პირველ საათზე გამოიყვანა თავისი უერთგულოესი პოლკები ბარცადების ღამითვე ასაღებათ და რევოლიუციონერების დასაფანტავათ. უპროლეტარიატოთ დარჩენილმა წვრილმა ბურჟუაზიამ დიდი მხნეობა ვერ გამოიჩინა და გათენებამდის დამარცხდა.

გამარჯვებულმა მთავრობამ პარჩე სამხედრო წესებში ჩააყენა, მრავალი უმაღლესი სასწავლებლები დახურა, „ხალხის მეგობარნი“ და სხვა საზოგადოებები აკრძალა, გაზეთები სამართალში მისცა—რეაქცია გაამეფა. მთავრობის ტერორმა გამოიწვია რევოლიუციონერთა ტერორი და 19 ნოემბერს მეფეს ესროლეს. ამან კიდევ უფრო გააძლიერა რეაქცია, დემოკრატიული გაზეთის „ტრიბუნის“ რედაქტორები მარასტი და გოდფრუა კავენიაკი პალატამ თავისივე სამართალში მისცა პალატის ბეჭდვით შეურაცხყოფისათვის. აი რა თქვა მარასტმა სასამართლოში: „პალატამ, რომელმაც დაადასტურა განსაკუთრებითი სასამართლო, ნება დართო ხარტის დაუსჯელათ დარღვევას და პოლიციის თვითნებობას, გადადგახაზინის ფულები ისეთ საქმეთათვის, საიდანაც პირველათ თვითონ სარგებლობს, მიუტოვა პირადი თავისუფლება თვითნება მინისტრებს, დევნის სასტიკი ზომებით აზრის თავისუფლებას, განუწყვეტლივ უმატებს მოხელეთა ჯამაგირს და მათ ერთიანთ აღმინისტრაციას უქვემდებარებს, იღებს სესხს სესხზე, აძლიერებს საიდუმლო ფონდს, იცავს ყველა პრივილეგიებს, აღმართა გაუმადლობის ტრაპეზი, გააჩაღა ავიოტაჟი, აღიარებს ეწმინდურ ბირჟას ყოველივეს ცენტრათ, პატიოსნებას“.

ერის სახელს და ხაზინას ბირჟევიკებს ანაცვალებს—ასეთი პალატა, ბატონებო, გარყვნილია, გათახსირებულია... ყველამ იცის შარშანდელი ბირჟის სპეკულიაციები, ყველას ახსოვს ის ახალი ამბები, რომელიც გამოაცხადეს მას შემდეგ, რაც ბირჟის პერაციები თავის სასარგებლოთ დაასრულეს (ლახარაკია როტშვილის შესახებ, რომელმაც მთავრობის დახმარებით ბირჟაზე რამოდენიმე მილიონი მოიგო). პალატა არ არის ამასი? რასაკვირველია არა, თუმცა სხდომის დარბაზში ბირჟის აფიშები რიგდებოდა, თითქოს სხდომის საგანიყო! თქვენი განზრახვა, ბატონებო, ჩინებული უნდა იყოს, რასაკვირველია, თუმცა რა წლის განმავლობაში გაცხადებით მეტი საიდუმლო ფონდი დააკანონეთ, ვინემ რესტავრაციამ უკანასკნელ ექვს წელიწადს; თქვენ, რასაკვირველია, არ გაინტერესებთ შაქრის პრემიები, თუმცა ეს პრემიები 1830 წ. შვიდ მილიონიდან ცხრაშემდეგ მილიონამდის ავიდა და, ჰოი საკვირველებავ, ამ ფულის ერთ-მესამედამდის დაურიგდა ექვს დიდ ფირმას, რომელთა რიცხვშია თქვენ მიერ პატივცემული დეპუტატები და ერთი მინისტრიც. და მართლაც 1832 წ. პრემიები მიიღო: 900 ათასი ფრანკი პერიემ (მინისტრი), 600 ათასი ფრანკი დელესერმა, ამდენივე ჰუმანმა, ამდენივე ფულდმა, 800 ათასი სანტერმა, ერთი მილიონი დიუსენამა მარსელში! (ესენი დეპუტატებია).

აი ასე თავგანწირული იბრძოდა ბურჟუაზიული დემოკრატია, როგორც ქუჩაზე, ისე პრესაში და სასამართლოში. მისი უმთავრესი სისუსტე იყო მარტო ყოფნა, პროლეტარიატის პოლიტიკისაგან დაშორება და გაგულვარობა; მისთვის აშკარა შეიქმნა, რომ წვრილი ბურჟუაზია უპროლეტარიატოთ რევოლიუციას ვერ მოახდენს და რესპუბლიკას ვერ დააარსებს და აი მან გადასწყვიტა პროლეტარიატის მომხრობა, მისი გარესპუბლიკანელება, სოციალური კითხვის პოლიტიკურ კითხვასთან დაკავშირებით და რესპუბლიკის მნიშვნელობის უსაშველოთ გაზვიადებით. მან პოლიტიკური რევოლიუცია გამოაცხადა სოციალურ რევოლიუციად და მუშათა სილატაკის ძირბუღიანათ ამოგდების საშუალებათ. ამ აზრების პროლეტარიატში გავრცელება იტვირთა „ხალხის მეგობართა“ ნანგრევზე აშენებულმა საზოგადოებამ „ადამიანის უფლებები“ გოდფრუა კავენაკის მეშვეობით. მისი პირველი მანიფესტი (1833 წ.) გარდა საყოველთაო კენჭის ყრისა და ხალხის ბატონობისა თხოვლობს: „მუშათა კლასის გათავისუფლება შრომის უკეთესი განაწილებით, ნაშრომის უფრო სამართლიანათ განაწილება და ასოციაცია“. მანიფესტის ავტორნი სამართალში მისცეს, სადაც ერთმა განაცხადა: „აი რას ამბობენ ჩვენ სექციებში: ძირს ყველა პრივილეგია, მათ შორის დაბადებისაც! ძირს სიმდიდრის მონოპოლია, ადამიანის მიერ გაყვლეფა და სოციალური უთანასწორობა! ეს გვსურს ჩვენ, პრესა კი ამის შესახებ არას ამბობს, ის მხოლოდ პოლიტიკურ რეფორმებს ქადაგებს, მარა არც ერთი დიდი რევოლიუცია არ ყოფილა პოლიტიკური რევოლიუცია. როცა მას თან არ ახლავს სოციალური რევოლიუცია მისი ნაყოფი არაფერია ან თითქმის არაფერია. იმ დღეს, როცა საფრანგეთი განთავისუფლდება და ერი გაბატონდება, რესპუბლიკის უწმინდესი მოვალეობა იქნება პროლეტარიატს მისცეს საშუალება ასოციაციის შედგენის და მრწველობის მის მიერვე წარმოების“. საზოგადოების მიერვე გამოცემულ წიგნაკში „პროლეტარიატის კატეხიზმოში“ ი ვკითხულობთ:

„კითხვა: რა არის რესპუბლიკა?—პასუხი: ყველას ინტერესის დამაყოფილება; კითხვა რას ნიშნავს—კონსტიტუციამ უნდა უზრუნველყოს თვითთელი მოქალაქის არსებობაო? პასუხი: ეს ნიშნავს იმას რომ, საზოგადოების თვითთელ წევრს

უფლება აქვს მოსთხოვოს საზოგადოებას ცხოვრების საშუალებები, თუ კი მას შრომა შეუძლია; საზოგადოება მოვალეა დააკაყოფილოს როგორც მისი თხოვნა; აგრეთვე უნდა იქნას საშრომა არ შეუძლია“, ყოველივე ამის განსახორციელებლად შეიძლება მემკვიდრეობის მოსპობით და სამკვიდროს „საზოგადოებაში“ შეტანით. რადგანაც მშობლებისაგან ვერაფერ ვერას მიიღებს და იძულებული იქნებიან ქონება თავისივე ხელით შეიძინონ, ცხადია აღარ იქნებიან დიდი სიმდიდრის პატრონი კაპიტალისტები, როგორც ეს დღეს არის. სიმდიდრის მოგროვება შესაძლებელი იქნება მხოლოდ თავის სოცოცხლში, უკანასკნელი კი თავის ხელ-მოკლევობით არ დაანებებს ზომაზე მეტის მოგროვებას“. ერთი სიტყვით კაპიტალისტის წვრილ ბურჟუაზიას ჩამოყვანა, მუშის წვრილ ბურჟუაზიას აყვანა და ასე ქონების გათანასწორობა“, ას იღვალა „ადამიანის უფლებებისა“. ამ წვრილ ბურჟუაზიული მდგომარეობის განხორციელება, პროლეტარის ასოციაციებით „გახაზინება“ მიზანია რესპუბლიკის და მამასადამე პროლეტარიატს რესპუბლიკანელი უნდა იყოს.

ამ მოძღვრების გასახორციელებლათ საზოგადოებამ განსნა თავისი განყოფილებანი ლიონში, რუენში და სხვა სამრეწველო ცენტრებში. „სოციალიზმისაკენ“ ასეთ გადახრამ გამოიწვია „პოლიტიკების“ წინააღმდეგობა და მით ადამიანის უფლებები იყოფა ორ ნაწილათ: მემარჯვენეი ანუ ჟირონდელები, მემარცხენეი ანუ მონტანიარები; პირველთა ორგანო შეიქნა გაზეთი „ნასიონალი“, რომელიც ფიქრობდა საშუალო ბურჟუაზიის გულის მოგებას და თავის მოკავშირეთ გადაქცევას; მონტანიარები უარს ყოფდნ ამ „დიპლომატიას“ და პირდაპირ აცხადებდნ. „ჩვენ გვსურს ყველასათვის თანასწორი კეთილ დღეობა, სიმდიდრის და მდგომარეობის ნივლელოვკა (დადაბლობვა)“. მონტანიარებმა ჩქარა მოიპოვეს გავლენა. მათი მეთაურობით მოხთა 26 ათასი მუშის დიდი გაფიცვები პარიჟში ლიონში იმათ შეანგრის, „ეკონომისტთა“ კედელი და მრავალი მიტუალისტი მოიხრეს; მათივე მეცადინეობით თორმეტ თებერვალს 1834 წ. გაიფიცა ოციათასი მუშა და მოინდომეს ამ მოძრაობისათვის პოლიტიკური ხასიათის მიცემა, მარა „ეკონომისტებმა“ კიდევ სძლიეს, გაფიცვა წააგეს, ამ დროს ლიონში მოვიდა ამბავი შესახებ პალატის ახალი კანონისა, რომლითაც კავშირის და საზოგადოებების შედგენა თითქმის შეუძლებლათ ხდებოდა; თუმცა ეს მომართული იყო განსაკუთრებით „ადამიანის უფლებების“ წინააღმდეგ, მაგრამ ეზებოდა აგრეთვე ყველა სხვა საზოგადოებებსაც, მათ შორის ლიონის მიტუალისტებსაც. ახლა „ეკონომისტებიც“ აღელდნ და გადასწყვიტეს მონტანიარებთან ერთათ არეულობის მოხდენა. არეულობის დღე დაინიშნა ცხრა აპრილი, დღე გაფიცვის მეთაურთა გასამართლებისა შეთქმულები მოემზადნ და ცხრა აპრილს დილით ბაიარლით ხელში გასწიეს სასამართლოსაკენ ბაიარლზე ეწერა: ასოციაცია, გულადობა, ბრძოლა; მათ გზა გადაუღობა 10 ათასმა ჯარმა, და ისინიც ბარიკადების ასამართავათ ჯგუფ-ჯგუფათ დაიფანტნ; ბრძოლა დაიწყო მრავალ ალაგას; სახლების ფანჯრები, კარები, სახურავები, ეზოები აჯანყებულთა ხელში იყო და მომავალ ჯარს ყოველ მხრიდან ესროდნ, სალდათებმა ამართეს თავისი ბარიკადები და მუშათა უზნებს დაუშინეს ზარბაზნები. აჯანყებულ რაზმთა შორის კავშირი გაწყდა, ერთმანერთის მოხმარება ვეღარ მოახერხეს და ასე თანდათან დასუსტებულნი მესამე დღეს დამარცხდნ. ამ ომში მოკლეს ას ოცდა თერთმეტი სალდათი, თორმეტი აფიცერი და ერთი პოლკოვნიკი. დაიჭრა ას თხმოცდა თორმეტი; აჯანყებულთაგან მოკლეს ას სამოცდა ათი, დაატყვევეს

ოთხასი, ხოლო დაჭრილთა რიცხვი არავინ იცის. (ჩვეულებრივად დაჭრილნი თავის ამხანაგებს გაყავთ ბრძოლის ველიდან და მალევე). ლიონს აყვა სხვა ქალაქებიც, ქალაქ ლუნეველში აჯანყდა უნტერ-აფიცრები და სალდათები, ქალაქ სენტეტენში, გრენობელში და მარსელში მუშები და მონტანსარები; პარიზი მთავრობამ ერთიანად შეკრა, მუშათა უბნები 40 ათასი ჯარით დაიჭრა, „ადამიანის უფლებების“ მრავალი წევრი დაატყვევა, ქუჩაზე გამოსულმა ოთხი ათას მებრძოლმა ვერაფერი გააწყო და დამაცხდენ.

ან.

(შემდეგ იქნება).

ქურნალ-გამბეთებიდან.

გაზ. „ივერიის“ № 72-ში ვკითხულობთ: „დასილები ამბობენ: გადასახლება ეკონომიური განვითარების შედეგი არისო და ამიტომ ვურჩევთ ამხანაგებს არ დაემონ და წინააღმდეგი არ გაუწიონ უცხოთა გადმოსახლებასო“. აქედან ბრძენ „ივერიას“. ასეთი დასკვნა გამოყავს: „როგორც ხედავთ, ამ საგნის შესახებ ისეთ სოლიდარულათ მოქმედებებს სომხისა და რუსის ბურჟუაზიასთან“. ლოლიკაც სწორეთ ასეთი უნდა! ჯერ ერთი ის, რომ პატივცემულ ავტორს აზოწორაც ვერ შესძლებია ხეირიანათ, და თუ არ შეძლო რაღას კისრულობდა. მართალია დღევანდელ პირობებში გადმოსახლებას შრომელი ხალხი წინააღმდეგობას ვერ გაუწევს, რი მხოლოდ სარგებლობს ამით დღევანდელი რეჟიმის დასამხობათ და ბურჟუასთან საბრძოლველათ. საიდან გამოიყვანა პატივცემულმა ავტორმა, რომ ასეთი ტაქტიკა „გლეხების“ ბურჟუასთან სოლიდარათ მოქმედებას ამტკიცებს. ან ვინ მისცა დღეს გლეხებს თავის მიწა-წყალი, რომელზედაც ასე თამამათ გაიძახის „ივერიის“ ავტორი! ეს მიწა-წყალი კაი ხანია გამოცლილი აქვს მას ხელიდან. ამჟამად, თუ ვინ მოქმედებს სოლიდარულათ ბურჟუასთან, ვინ იცავს ნამდვილათ მის ინტერესებს, არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ საქმით.

კათოლიკის ქართველ სტუდენტთა საქმე.

დიდი ხანია გვესმება პეტერბურგის ქართველ სტუდენტთაში უთანხმოებას ჩამოყარდნად და მსწავლეთა წრე ორ ჯგუფათ არის გაყოფილი. ბევრს ეს ამბავი სავსებით აგდება—რაც არის, სხვა რამდენიმე ქართველი შეიკრებოდა, აქ უთუთო პარტიობა იქნის თავსო, ეს არის ჩვენი საზოგადო სენი, ის გვესმებას შინაგა და გარეთაც; ბევრი კიდევ, თუმცა ეგრე რიგათ არ სწყუხდა ამ მოვლენას, რადგან ბუნებრივად თვლიდა ახრთა და მიმართულებათა განსხვავებას, მაგრამ მაინც ვერ გავგო რამ დაეო ეს სტუდენტობა. დღემდის, როგორც თვით ერთ-ერთი წრის წარმომადგენელი ბ-ნი მიქელაძე წერს (ცნ. ფურ. № 2814), მსოფლიო ორჯერ ამოიღეს ხმა ამ საქმეზე მწერლობაში სტუდენტობა, მაგრამ ეს მასდაც არ იყო სავსანისი მოზირდამირეთა ფიზიონომიის გამოსარკვევათ და მსოფლიო დღეს, რაცა მათ შორის მომხდარ უთანხმოების შესახებ გამოსთქვა თავისი აზრი სამედიკატორო სამართალმა, შეკვიდიც დაჯანჯანათ ორივე მხრის წინააღმდეგ-საზოგადოებრივი ფიზიონომია. ქვევით მოგვეყვას ამ მიმართლის განახლების პირი, სხვაგვარი მკითხველი სავსად მასდაც ამბავის თავისი აზრის გამოსათქველათ. აქ კი საჭიროთ მიგვანხნა შევნიშნათ, რომ, თუმცა თავის თავათ სტუდენტობა დიდ ძალას არ წარმოადგენს, მაგრამ ბევრ მის მოქმედებაში სავსათ გამოსწვივის იმ საზოგადოების წინააღმდეგ მხარე, რომელსაც კუთვნიან ეს სტუდენტობა, და ამ მხრით სიანტერესო და სა-

უგრადებოა უფრო გამტყუნებელი ჯგუფი, რომელსაც წარმოადგენია, რომ თუ რამე თვლიდობას და საზინდრობას ქართველს მხარეთველის სახელი მიაკვრას, მისი ჩადენა საზატრებელი ვახდებო. ამ ფორმით ნდამებათ ფრის კასვლა ამ ბნელეთისა და ან საზოგადოებრივ მიმართულების (თუ აქ მიმართულებასე შეიძლება ღანჯანაკი) წარმომადგენელთ და მათი წინდაუხედავობა იქამდის მისულა, რომ ეს სიტუვა (ქართული) სრულიად უგანხრთ მიუთვისებათ. ასეთი მოვლენა დღეს ჩვეულებრივია ჩვენ ცხოვრებაშიაც. ჩვეულებრივია აქ, პრაქტიკულ „მოღვაწეთა“ შორის, მედანიკ-მატემატიკობთან მეკობრება—კავშირიც და სხვა მრავალი სენი, რომლითაც შეზერობილი უფთელა პეტერბურგის სტუდენტობის უმცირესობა, მაგრამ საკვირველი ის არის რომ ამ სენს იმათში დაუბუდებია, რომელსინიც, სხვას ვეკლავთ რომ თავი დავანებოთ, თავისი საკით ისეთ ხანაში არიან რომ წინააღმდეგობა სისხეტაკე მაინც უნდა შეჩვენდათ. სამწუხაროთ ამას ვერ ვხედავთ მათ მოქმედებაში. სამწუხაროა ისიც რომ ამ დროს რაც პეტერბურგის ქუჩებში ვერ კიდევ არ გამოშნაღიო 9 იანვრის მსხვერპლთა სისხლი, სტუდენტობა ომენა, ცეკვა-თამაში და მეჯლისი გამართეს იმავე პეტერბურგში სხვა 9 იანვრის ამბები მოხდა! რადა დარჩენათ საზოგადოებრივობისა იმ ვაჟბატონთ, რომელსინც საკეთო მწუხარების დროს ცეკვა-თამაშით ერთობიან, ხოლო ამ უბედურების მიხეზთან კავშირს არა თუ სხობენ, უფრო ამტკიცებენ და თავისი, თუნდ „ქართულ“ სადამის შემოსვლიდან პრეტენტებსაც კი უგზავნიან? ვფიქრობთ, არაფერი, თუნდ ის პრეტენტორთა და მეტნიერთა კრებულები იყოს, და გვეგონია, ვეკლავ დაეთანხმება სამედიკატორო სამართალს განახენს, რომელიც ამბობს: „სხალი წრის“ ე. ი. სტუდენტთა უმცირესობის საქმიელნი უმართებულად და გასაკიცხნი არიანო“.

აი განახენის პირიც, რომელსაც ვიღებთ თანახმათ ბ. ა. მიქელაძის და მისი ამხანაგების თანახმისა ცაზ. „ცნ. ფურცლიდან“.

მედიკატორთა სამართლის განაჩენი უმსახვო კაბარაზურაველ ქართველ სტუდენტთა წრეების საქმისა.

„იმ უთანხმოების გამო, რომელიც მოხდა პეტერბურგელ ქართველ სტუდენტთა წრეში და ეს წრე გაყო ორ მოპირდაპირე ბანაკათ, ორივე მოღავე მხარემ დაადგინა, სამედიკატორო სამართალს გადასცენ განსახილველათ თავიანთი დავა; ამიტომ ერთმანეთის თანხმობით ამოირჩიეს ოთხი მოსამართლე, რომელთაც მიანდეს მეხუთე მოსამართლის არჩევა და ამასთანავე სასამართლოს თავმჯდომარისა. ორივე მხრივ არჩეულთ—მ. მ. ვინავერმა, ა. ი. ნოვიკოვმა, ე. გ. ტარლემ და ს. პ. იურიცინმა—იკისრეს ხსენებულ საქმის განხილვა და სამედიკატორო სამართალში მონაწილეობის მისაღებათ მოიწვიეს ნ. ი. კარევი, რომელმაც იტვირთა აგრეთვე თავმჯდომარეობაც.“

„სამართალზე რომელიც მოხდა 1905 წლის თებერვალს, მარტსა და აპრილში, მოკამათე მხარეთა თავმჯდომარეებათ*) გამოვიდენ.“

1) ქართველთა ძველის ანუ დედა-წრისა, რომელშიაც დარჩა უმრავლესობა (74 კაცი **) პეტერბურგში მოსწავლე ქართველ ახალგაზდობისა,—ბ-ნი ალექსანდრე მიქელაძე, ილია ქარცივაძე, პეტრე ქავთარაძე, ვარლამ გელაშანი და გიორგი ყახახაშვილი.

2) ქართველთა ახალ ანუ გამოყოფილ წრისა (49 კაცი)—ბ-ნი: დ. ვაბაშვილი, კ. ასათიანი, დ. ვახნაძე, დ. ნატროშვილი და გ. დალიანი.

„თავიანთ სხდომებზე მოსამართლეებმა მოისმინეს, გარდა მოკამათე მხარეებისა, მათ-მეორე წამოყენებულ მოწმეთა ჩვენებანიც და ხელთაჰქონდათ აგრეთვე სხვა და სხვა წერილობითი საბუთები; ერთი მხარის თხოვნით (ძველის წრისა) რამდენიმე ამ საბუთებისა სამართალს წარმოუდგინა ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტის რექტორმა უნივერსიტეტის არქივიდან.“

*) დედანში შეცდომით ნათქვამია „თავმჯდომარეებათ“ (председателями), უნდა იყოს—წარმომადგენლებათ (представителями). ა. მ. ***) სიით ითვლება 85 კაცი, მაგრამ ამითგან 11 წევრი ამჟამათ დროებით არ იმყოფება პეტერბურგში.

„ზემოხსენებულ მედიატორთა სასამართლომ განიხილა საქმის ყველა გარემოება და ერთხმად დაადგინა შემდეგი:

„პირველი. სასამართლოს აზრით, დამტკიცდა, რომ ახალ წრის წევრებს ცოდნაით, რომ ერთი გარეშე პირი წერდა უნივერსიტეტის რექტორს წერილებს, სადაც სახელს უტყებდა იგი პატიოსნებას ძველის წრის ერთ-ერთ წევრისას, რომელიც იყო იმავე დროს ამ წრის წარმომადგენელი; ამიტომ სასამართლოს უმართებულოთ მიაჩნია საქციელი ახალ წრისა, რომ ამ პირთან არ მოუსპია დამოკიდებულება. თუმცა ჩანს აგრეთვე ისიც, რომ იმავე პირს მიუწერია პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორისთვის, მაგრამ არ მოიპოვება დასამტკიცებელი საბუთი იმიტომ, რომ ეს გარემოებაც აგრეთვე სტოდნოდა ახალ წრეს.

„მეორე. სასამართლოს მიაჩნია დამტკიცებულათ, რომ ახალ წრის წევრებს სტოდნაით ისიც, რომ პირველ მუხლში მოხსენებულმა პირმა საჯაროთ უწოდა ძველი წრის ორ წევრს (ერთი მათგანი წრის ხაზინადარი იყო) ჯაშუში და „პალეცი“,—და ამიტომ ჰფიქრობს, რომ იმის შემდეგ ამ პირთან დამოკიდებულების განგრძობა უმართებულოა.

„მესამე. სასამართლოს მიაჩნია აგრეთვე უმართებულოთ, რომ ახალმა წრემ თავის-მიერ გამართულ საღამოს უწოდა „ქართული“, თუმცა ეს სახელწოდება ყოველთვის ეუთვნებოდა იმ საღამოებს, რომელსაც მართავდნ ხოლმე ყველა ქართველები; მით უმეტეს, ახალ წრის წევრებს უნდა ცოდნოდათ გამოცანება იმისი, რომ საღამოს შემოსავლიდან 15% გადაიღება იმში მოკლულთა და დაჭრილთა ოჯახების სასარგებლოთ, —სტუდენტობაში იწვევს თვალსაჩინო უთანხმოებას.

„მეოთხე. სასამართლოს გასაკიცხს საქციელათ მიაჩნია, რომ მეორე წრემ გამართა აგრეთვე საღამო*** და მასთან ცეკვა იმ დროს, როცა მთელი საზოგადოება განიცდიდა უმწვერვალეს ტრალიკულ სულის-კვეთებას, როცა საზოგადოების ამ გვარი მდგომარეობა განსაკუთრებით ემჩნეოდა ყველა უმაღლეს სასწავლებელს და არც ერთი ჯგუფი მოსწავლე ახალგაზღობისა არ მართავდა ჩვეულებრივ საღამოებს, მით უმეტეს—უნდა დაუმატოთ—რომ ძველი წრე ურჩევდა ახალ წრეს, ნუ იხამთ მაგ საქმესათ.

„მეხუთე. ახალი წრე ბრალსა სდებს ძველ წრესა, რომ მას შემდეგ, რაც საქმის გარჩევა მივანდეთ სამედიატორო სასამართლოს, ძველი წრე, როგორც სიტყვიერათ, ისე ბეჭდვით, აგრეულებდა ჩვენს შესახებ ზნე და სხვა ნიშნებს; ამ მხრივ, სასამართლოს აზრით, არავითარი საბუთი არ ამტკიცებს, რომ ძველი წრის წევრთა საქციელი აღმებრძოდეს უბრალო ჩვეულებრივ ლაპარაკსა და მითქმა-მოთქმას, რაც ბუნებრივით თან ახლავს ხოლმე ამ გვარ წაკიდებას, მით უმეტეს, როცა ეს მითქმა-მოთქმა ორივე მხრივია.

„მეექვსე. ბ-ნი დ. გაბაშვილი მართლა ჩირქსა სცებდა თუ არა თ-დ გელოვანის სახელსა? რაკი სასამართლოს ვერ დაესწრო მოწმე თ-დი კ. ჩერქეზიშვილი, რომელმაც გამოჰგზავნა წერილობითი ჩვენება, და რაკი თვით ბრალდებულმა უარყო ფაქტი, ამიტომ სამართალს არ ძალუძს, გადაჭრითა თქვას, რომ ბ-ნმა გაბაშვილმა უწოდა თ. გელოვანს მტაცებელი საზოგადო ფულისა; გარნა სასამართლო შესაძლებლათა ცნობს; ფაქტიურის მხრივ დამტკიცებულათ მიიჩნიოს ის, რაც თქვა თვით ბ-ნმა დ. გაბაშვილმა ამ ინციდენტის შესახებ. ამასთანავე სასამართლო აღიარებს, რომ ბ-ნ გაბაშვილს არა ჰქონდა საკმარ საფუძველი გამოეთქვა თავ. გელოვანისადმი ჩრდილის მიმყენებელი იჭვი—გულწრფელობა და უცნაურობა გელოვანის საქციელისა მასთან მიბარებულ საზოგადო მულის შესახებ.

„მეშვიდე. თავადმა მიქელაძემ შეურაცხყო თუ არა მთელი ახალი წრე ბ-ნ გობეჩიასადმი წერილში? ამის შესახებ სამართალი იმ აზრისაა, რომ იმ წერილით მიქელაძემ არ შეურაცხყო ახალი წრე, რადგან საქმე თავ. მიქელაძისა და ბ-ნ გობეჩიასი სრულიათ კერძოა, და შეურაცხმყოფელი კილო თავ. მიქელაძის წერილისა, რომელიც ბ-ნ გობეჩიასადმი მიწერილი, არ ენება ახალ წრის პატიოსნებას.

„ეს განაჩენი, ყველა ხუთივე მოსამართლის-მიერ ხელმოწერილი, უნდა ინახებოდეს სასამართლოს თავმჯდომარესთან; ხოლო განაჩენის პირები, შემოწმებული თავმჯდომარის მიერ, მიეცეს ორივე მხარეს. ს.-პეტერბურგი, 4 აპრილი 1905 წელი.

ნამდვილზე ხელს აწერენ: ნ. კარევი, მ. ვინავერი, ა. ნოვიკოვი, ს. იურიცინი, ე. ტარლე.

ნამდვილთან სწორია—თავმჯდომარე სამედიატორო სასამართლოსი, პროფ. ნ. კარევი“.

მ ი რ ი უ ნ ი შ ვ ა.

ამ ერთი კვირის წინათ შეთხვევა გვექონდა წაკვეთის „ივერიის“ დამატებათ გამოსული ვრცელი წერილი „სასიქადლო მტარის“ თავად ილია ჭავჭავაძის „მოგზაურში“ დასტურად კარგ-ზანდებიანის სახსრებით. თავადი ცდილობს მრავალ სიტუაბით იმართლოს თავი. შეიძლება, გამართდეს, მაგისას ვერაფერს მოგახსენებთ, მხოლოდ მე შემოძლია მიუთითო მკითხველებს ორ ბრალდებაზე, რომელიც მიუძღვის გაზეთის ამწებების მიმართ კერძოთ და მუშებისა—საზოგადოთ. როგორც მოგახსენებთ, თავადი ილია ამ უკანასკნელ წლებში ითვლებოდა „ივერიის“ რედაქტორ-გამომცემელათ. მოგახსენებთ ისიც, რომ გაზეთი ხარჯს ვერ ასწრებდა; ამიტომ გამომცემლის ვალი იყო—ნაკლები დაჯდომი და გაზეთის გამოცემა. ამაში ვერ გავამტყუნებთ, თუ ცალ-მხრივ შეგხვდავთ. დას, „ივერიის“ ასაწერის იხდია ისეთ მტირეს, რომ მხოლოდ ოთხ-ხუთ კაცს თუ ეუფოდა ჯამაჯირათ; ესენი კი, თავისთავათ ცხადია, ვერ მოასწრებდნ გაზეთის გამოყვანას, თუ დღე და დამეს არ გააერთიებდნ. სწორეთ ასეც ხდებოდა: დილის 6—7 საათიდან დამის 3—4 საათამდე და ხშირათ შეტსაც მუშაობდნ, მერე ისიც სრდაფუში, სადაც ჰყერი ნაკლები იყო. კარგა ხნის თქნის შემდეგ მომუშავებმა ვეღარ აიტანეს ასეთი მდგომარეობა და მოთხოვეს თავადს ზირობების გაუმჯობესება და დამიანური მოხერხება, დარწმუნებუნი, რომ იგი შეიბრალდება „ტვირთ-მძიმეთ და დამაშურადო“. საშინლათ კი მოტყუებდნ: ზირობების გაუმჯობესების ნაცვლათ ლორები უწოდა და არც კი ისურვა მათთან საუბარი. ისე საწყენათ დარჩათ ეველას, „სასიქადლო მტარის“ ასეთი მსახური, რომ ეოკველი სასოება და მატვისცემა ამოიხრცა მომუშავეთა გულიდან.

შემდეგ ხომ კიდევ უარესი დღე დააყარა „ივერიის“ რედაქტორ-გამომცემელმა ახალგაზდა ამწებებს. კარგა ხნის განვლო, თავადი კი არ გაუმჯობესებდა მომუშავეთა ზირობებს. ამიტომ ქველები ჩამოშორდნ და მისი ადგილი სუფ ახლებმა დაიჭირეს. თუმცა ზირველი მოთხოვნილება დაუმყოფილებელი დარჩა, მაგრამ ეს იმედს არ უკარგავდა მომუშავეთ და გაბედულათ მოთხოვეს ფანის მომტკება, თუ არ დაკმაყოფილებდა, გაიფიცებოდნ. რასაკვირველია, თავადისაგან უარი მიიღეს, იმათაც მუშაობაზე ხელი აიღეს. გაჯავრდა, გაბრაზდა თავადი, დახეთ, რას მიბედებენ. დააყენა ზოლიციელები მტველებათ და ცდილობდა სხვების შემწეობით გამოეყვანა ნომერი (მოდალატეები ჩვენშიაც ერთიენ). როცა თავადს აცნობდეს, რომ თუ სხვა დააყენე, საშიში იქნებაო, მაშინვე ბრძანება გასცა, დაიჭირეთ ეველანი და ზოლიციანში ჩასხითო. ბრძანება შესრულდებულ იქნა, შეიპყრეს მატარა „ბუნტოვნიკები“ (14—18 წლისანი), დასაპტირეს და ჩასვეს სადაც აურთლებულ ადგილას. დღე-ნახევარი წვადობდნ საწყლები ასე, შემდეგ კი განთავისუფლეს. წარმოადგინეთ, თითქმის ზოლიციელებს შეებრალა და მას კი, მატოვცემულ თავადს, არა! აი, რანაირი შეუბრალებელი ბრძანებას ხვენი მტარსანი და დღეს რომ მაგისთანების იმედით ვიყოთ, შირს ვერ წავიდოდით.

ასოთ-ამწყობი.

დედაკაცი და მისი ეკონომიური მდგომარეობა.

(კლანა ცეტკინასი).

თარგმანი რუსულიდან.

I.

ცვლილება დედაკაცის ეკონომიურ მდგომარეობაში.

თუ მხედველობაში არ მივიღებთ იმ შორეულ ხანას, როდესაც ვგრედ წოდებული „მატრიარხატი“ (ანუ დედაკაცის უფროსობა) ზოგიერთ ხალხთა შორის დედაკაცებს შესამჩნევ სოციალურ როლს ანიჭებდა, ქალს ყოველთვის უყუ-

***) დედანში შეცდომითა ნათქვამი—საღამო, უნდა იყოს ოპერა ანუ საოპერო საღამო, რადგან საკუთრათ საღამო, 10 დეკემბერს გამართული, მესამე მუხლშია მოხსენებული სამივე შენიშვნა ეკუთვნის ბ. მიქელაძეს.

რებდენ, როგორც დამოკიდებულს და დაბალ არსებას. მამაკაცის ეგოიზმმა და მოუხეშავმა ძალამ რკინის ჯაჭვებით შებოქეს ქალი და ყოველივე საშუალება მიუხედავად მას რაიმე გავლენა მოეპოვებინა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

„დიასახლისის ღირსებაზე“ და მის სულიერ სიძლიერეზე სანტიმენტალური მასლაათით და მაღალ-ფარდოვანი სიტყვებით მამაკაცი აფუჩიყებდენ ქალის დაბეჩავებას, მის მონურ მდგომარეობაში ჩაყენებას.

ქალის მდგომარეობა ყოველთვის მშრომელი ხალხის მდგომარეობას უდრდა. დედა-კაცი ყოველთვის ისეთივე დამოკიდებული და უფლებებს მოკლებული იყო, როგორც მშრომელი ხალხი.

საზღვრდნითისა და რომელი ქალბატონების უფლება და მოვალეობა თითქმის არაფრით განსხვავდებოდა ძველებური მონა—დედაკაცის უფლება მოვალეობისგან. იგივე ითქმის საშუალო საუკუნოების ქალბატონის და მისი ყმა-მოსამსახურე დედაკაცის მდგომარეობაზე. რაც შეეხება თანამედროვე დედაკაცს, მისი მდგომარეობა ქირაზე მომუშავე მამაკაცის მდგომარეობაზე ბევრათ უარესია.

როგორც ქირაზე მომუშავე მამაკაცი, ისე ქალიც—ორივე საქსპლოატაციო (გასაყვლეფ) ობიექტს (საგანს) წარმოადგენენ. განსხვავება მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რომ ქალი უფრო ნაკლები უფლებებით არის აღჭურვილი და უფრო ადვილათ ხდება ექსპლოატაციის მსხვერპლათ.

ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგანაც ქალის მდგომარეობა რაიმე მუდმივ იდეაზე და ქალის უცვლელ „ბუნებრივ დანიშნულებაზე“ როდია დამოკიდებული. ეს „ბუნებრივი დანიშნულება“ და რაღაც იდეები სანტიმენტალური ეგოიზმის მოგონილია. საწარმოვო დამოკიდებულებასთან ერთათ იცვლებოდა ქალის მდგომარეობაც.

ის პირობები კი, რომლებიც ეკონომიურ აუცილებლობის გამო, ისტორიის სხვა და სხვა ხანებში, ქალის მდგომარეობას საზღვრავენ; ყოველთვის დროს შესაფერ იდეებს ბადებენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქალის დანიშნულებაზე.

ჩვეულებრივათ, ამ იდეებს იმიტომ წამოაყენებენ ხოლმე წინ, რომ ფაქტიურათ უკვე არსებული ქალის მდგომარეობა ახსნან და მისი აუცილებლობა და სარგებლობა დაამტკიცონ.

დედაკაცის დამოკიდებული მდგომარეობა იწყება იმ დროიდან, როდესაც გამარჯვებული მეომრები იტაცებდენ ქალებს და მათ თავის პირველ კერძო საკუთრებათ და საუკეთესო მუშა ძალათ ხდიდენ.

ამ ნაირათ მამაკაცი დასდო ქალის ეკონომიური და საზოგადოებრივი დამოკიდებულების საუფქელი. კაცსა და ქალს შორის შრომა განაწილდა: დაუმუშავებელი საქონლის მოპოვება და მტრის მოგერება (ომი) ერგო კაცს, ხოლო შინაურ, საოჯახო საქმეებზე ზრუნვა—ქალს.

ამაზე აშენდა დღეს უკვე დახვესებული, მაგრამ საზოგადოებაში მაგრათ ფეხ-გადგმული კრუმორწმუნეობა, რომ „მთელი სამყარო წარმოადგენს მამაკაცის სხლს, ოჯახი კი—დედაკაცის სამყარო“.

რაც შექმნა ძალმომრეობამ, ის აკურთხა და დააკანონა ჩვეულებამ.

ქალის სისულტე და სიუძლურე, საუკუნოების განმავლობაში, შეიქმნა კუმარიტებათ, დაურღვეველ საბუთათ, რომელზედაც ააშენეს მთელი სისტემა ქალის საზოგადოებრივი, გონებრივი და ზნეობრივი ტანჯვა-წვალებისა.

საღმრთო წერილის გადმოცემით კაცის პირველი ცოდვა ევას წყალობით მოხდა; ასკეტებიც ხომ იმ აზრისანი იყვენ,

რომ ქალი ცხოვრების საქმეში ხელის შემშლელი არსებას წარმოადგენს.

ეს იქედან შედგა აზრი ქალის უღირსობაზე, ქალის არარაობაზე და აქედან კი—დაურღვეველი აზრი ქალის კაცისგან დამოკიდებულებაზე. როგორც თეოლოგიურმა შეხედულებამ მოიგონა, რომ ხარები ვითომ მისთვის იყოს გაჩენილი, „რომ კაცს ექმნეს საშვალეობა ჭამოს ხორცი და ატაროს ტყავის ფეხსაცმელი“—ისე ფილოსოფოსთა და კანონმდებელთა უმეტესობა იმ აზრისა იყო, რომ ქალი არის გაჩენილი მამაკაცის მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლათ; დასატკობათ, შთამომავლობის გასაგრძელებლათ და საოჯახო საქმისთვის.

ქალის ვითარება ელტვოდა მხოლოდ ერთ მიზანს: ქრისტიანული მფარველობის ქვეშ მას უნდა ეშრომნა ოჯახში, ოჯახის სასარგებლოთ.

ასრულებდა ამ ძნელ მოვალეობას, მაგრამ ვერაფრით უფლებებით კი ვერ სარგებლობდა.

მამაკაცი, რომელიც ოჯახის ბატონ-პატრონათ ითვლებოდა, ახვევდა ქალს კისერზე აუარებელ საქმეს და ნაცვლათ ამ აუტანელი შრომისა მხოლოდ არჩენდა მას.

სანამ წარმოება არ იყო ისე გაუმჯობესებელი, როგორც ეხლა, ქალის მოქმედების წრეც არ შეიძლებოდა გაფართოებულიყო. ქალი იყო მიჯაჭვული ოჯახზე პირვანდელი შრომის განაწილებით და წარმოებისთვისებათ. ძველი წარმოება ართმევდა მას იმდენ დროს, იმდენ შრომას და ისეთი უნაყოფოც იყო, რომ მთელი თავისი დრო და ძალდონე ქირდებოდა ქალს ოჯახის აუცილებელ-მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ.

ის პატივისცემა, რომლითაც ეპყრობოდენ ქალს, როგორც კარგ დიასახლისს, მიუხედავათ მისი უუფლებო მდგომარეობისა, იყო აუცილებელი შედევი ოჯახური დამოკიდებულებისა.

პატივსაცემდენ ქალს არა როგორც პიროვნებას, არამედ როგორც შეუდარებელ სამუშაო ძალას ოჯახში.

ამ სწორეთ ამითი აიხსნება ის ღრმა და არსებითი განსხვავება, რომელიც არის ძველსა და ახალ დიასახლისის შორის. ძველი დიასახლისის როლი პოულობდა ახსნას მაშინდელ ეკონომიურ პირობებში. ეხლანდელ ცხოვრებაში კი ძველი დიასახლისის როლი წამოადგენს ეკონომიურ ანახრონიზმს, რადგანაც წარმოების პირობების ცვლილებასთან ერთათ კაცისა და ქალის როლებიც შეიცვალენ, განსხვავდენ, როგორც გარეშე ეკონომიურ ცხოვრებაში, ისე ოჯახშიაც.

(შემდეგი იქნება).

წერილი რედაქციის მიმართ.

ბატონო რედაქტორო!

საზოგადო კრიზისისა გამო დურგალთა ამხანაგობამ უმჯობესათ სცნო ხარჯების შესამცირებლათ მალაზია, რომელიც მოთავსებული იყო მიხეილის ქუჩაზე; გადაეტანა ელისაბედის ქუჩაზე, აწ არსებულ საამხანაგო ქარხანასთან. ამისთვის ნება გვიბოძეთ, შევატყობინოთ მკითხველ საზოგადოებას და ამხანაგობის თანამგრძობელთ, რომ ხმები, გავრცელებული არა-მკითხე მოამბეთაგან, ვითომ ჩვენი ამხანაგობა იხურებოდეს, ქორება და, მასხალამე, ყოველ სიმათლეს მოკლებული, ჩვენ ამხანაგობის დახურვაზე არც გვიფიქრია და ან რა ტყუაში მოსასვლელია; ისიც ამ დროს, როდესაც ხელმანება უფრო შეიგნეს ძალა საერთო მოქმედებისა.

გამგვობის თავმჯდომარე გრ. თოიძე.

რედ.-გამომც. ი. პ. როსტომაშვილი.